

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

До захисту допустити:
Зав.кафедри

«__»_____20__р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
**«ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ
З НЕГАТИВНОЮ КОНОТАЦІЄЮ НА ПОЗНАЧЕННЯ РИС
ЛЮДИНИ У НОВОГРЕЦЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ»**

Студентки факультету грецької
філології та перекладу
спеціальності «Філологія»
освітньо-професійної програми
«Філологія. Мова та література
(новогрецька)»
освітнього ступеня «Магістр»
Шаламової-Ковтун Дар`ї
Олексіївни
Науковий керівник:
Кіор Юлія Анатоліївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри грецької філології
та перекладу
Рецензент:
Балабан Олена Олександрівна,
кандидат філологічних наук.,
доцент кафедри загального
мовознавства та германістики
Національного педагогічного
університету імені
М.П. Драгоманова

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«__»_____20__р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. НЕГАТИВНА ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ ЯК КОМПОНЕНТ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	8
1.1 Фразеологізм як високоінформативна одиниця мови.....	8
1.2 Риси національного характеру мовної особистості.....	19
1.3 Негативність як вид емоційно-експресивного стилістичного забарвлення.....	32
Висновки до розділу I.....	45
РОЗДІЛ II. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВОГРЕЦЬКИХ, УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ФО З НЕГАТИВНОЮ КОНОТАЦІЄЮ НА ПОЗНАЧЕННЯ РИС ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ.....	49
2.1 Семантичний аналіз негативних ФО на позначення рис характеру людини у новогрецькій, українській та англійській мовах	49
2.2 Структурна організація негативних ФО на позначення рис характеру людини у новогрецькій, українській та англійській мовах	66
Висновки до розділу II.....	82
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Кожна мова багата на образні фразеологізми, висловлювання, ідіоми, прислів'я та приказки. Фразеологізми акумулюють соціально–історичну, інтелектуальну та емоційну інформацію національного характеру та передають народний досвід, заснований на багатовікових спостереженнях. Так, новогрецька мова має багатовікову історію розвитку та становлення фразеологічних одиниць (далі ФО). У сучасній елліністиці фразеологічний рівень мовної системи, його обсяг та якісний склад одиниць є малодослідженим феноменом.

Фразеологія як наука виникла лише на початку ХХ століття. Досить плідними є дослідження вітчизняних (зокрема російських та українських) мовознавців. Розробкою питань теорії фразеології займалися В.В. Виноградов [20], В.М. Мокієнко [54], М.Ф. Алефіренко [3], Л.Г. Авксентьев [1], М.Т. Демський [29]. Такі лінгвісти, як О.В. Кунін [43], Н.М. Амосова [5], А.І. Альохіна [4], І.В. Арнольд [9] та інші досліджували фразеологію англійської мови. Фразеологію новогрецької мови вивчали такі мовознавці, як А. Анастасіаді-Сімеоніді [81], Х. Сімеонідіс [85], А. Хіоти [88], Е. Хелми [87]. Серед західних мовознавців слід відзначити Ш. Баллі [12] та Л. Сміта [1].

Актуальність кваліфікаційної роботи зумовлена антропоцентричною спрямованістю сучасної лінгвістичної парадигми, посиленою увагою дослідників до проблеми позначення мовою реального світу з урахуванням людського фактора. Людська особистість поступово стає основою пізнання і ціннісних орієнтацій сучасної науки. У сучасній антропологічній парадигмі переважає вивчення мовних явищ. Оскільки людський чинник в мові представлений антропоцентризмом, через нього постає принцип «наповнення» мовних категорій. Антропоцентричний підхід до вивчення фразеологічних одиниць є особливо важливим у мові, адже при описі мовного фактору мова не може існувати без мовної особистості. Оскільки

виникнення фразеологізмів зумовлено особливістю людської психіки, і тому фразеологія нерозривно пов'язана з психологією. В сучасному суспільстві простежується тенденція все більшої зацікавленості саме психологічними процесами у мозку людини. Тому, на нашу думку, науковий пошук у сфері етнопсихології є досить актуальним. Саме властивості фразеологізмів, такі як образність, експресивність і злитість значення роблять нашу мову яскравіше, емоційніше, більш образною і виразною. В роботі досліджується структурно-семантичні особливості пейоративних фразеологічних одиниць (ФО) на позначення рис характеру людини в новогрецькій, англійській та українській мовах, які являють собою досить великий шар лексики і досить часто вживаються, з точки зору порівняльно-зіставного аналізу трьох мов.

Об'єкт дослідження становлять фразеологічні одиниці на позначення рис характеру людини у новогрецькій, англійській та українській мовах.

Предметом дослідження виступають структурно-семантичні особливості ФО з негативною конотацією на позначення рис характеру людини у новогрецькій, англійській та українській мовах.

Мета дослідження кваліфікаційної роботи полягає у розкритті, встановленні та аналізі структурно-семантичних особливостей ФО на позначення негативних рис характеру людини в новогрецькій, англійській та українській мовах.

Ця мета обумовлює вирішення таких **завдань**:

1. систематизація накопичених знань у теоретичному і практичному мовознавстві щодо фразеологізмів та їх структурно-семантичних особливостей;
2. розкриття понять «фразеологізм», «мовна особистість», «негативна конотація», «пейоративність», «пейоратив», «характер» та «риси характеру»;
3. визначення рис характеру людини з точки зору психології;

4. з'ясування характеру взаємодії категорії емотивності, експресивності та негативності у структурі пейоративних фразеологізмів;
5. зіставлення негативних фразеологічних одиниць новогрецької, української та англійської мов з точки зору тематичного принципу;
6. аналіз семантичних особливостей ФО, які називають риси характеру людини;
7. визначення основних структурних закономірностей будови негативних ФО на позначення рис характеру в українській, англійській та новогрецькій мовах.

У кваліфікаційній роботі використовувалися такі **методи дослідження**: описовий метод, метод компонентного аналізу, метод лінгвістичного опису, порівняльно-зіставний аналіз, метод кількісного та якісного аналізу.

Матеріалом для кваліфікаційної роботи стали 223 негативні ФО на позначення рис характеру в новогрецькій мові, 224 ФО – в українській мові та 283 ФО – в англійській, що дібрані шляхом суцільної вибірки з фразеологічного словника О.В. Патрунової, збірників новогрецьких прислів'їв М. Меракліса, Ф. Тоткаса, словників фразеологізмів української мови В.М. Білоноженка, В.Д. та Д.В. Ужченків та англо-російського фразеологічного словника О.В. Куніна.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні та порівнянні структурно-семантичних особливостей негативних фразеологізмів трьох мов (новогрецької, української та англійської) в рамках антропоцентризму, які відображають у мовах таку важливу сферу психічних явищ, як риси характеру людини.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає в атрибутуванні категорії негативності як самодостатньої сутності в трьох досліджуваних мовах, а також у поглибленні та доповненні знань з фразеології за допомогою

визначення структурно-семантичних особливостей ФО з негативною конотацією на позначення рис характеру людини у новогрецькій, англійській та українській мовах.

Практичне значення кваліфікаційної роботи. Результати дослідження можуть бути використаними в лекційних курсах з теорії мови, новогрецької, англійської та української фразеології, спецсемінарах та спецкурсах з лінгвокультурології, лексикології, теорії та практики перекладу у вищих навчальних закладах та у вивченні новогрецької, англійської та української мов у школі в рамках білінгвальності.

Апробація результатів кваліфікаційного дослідження. Теоретичні положення та практичні результати роботи було оприлюднено під час Декади студентської науки в Маріупольському державному університеті (м. Маріуполь, березень 2020 р.), на засіданні Круглого столу «Актуальні питання грецької філології та перекладу» (м. Маріуполь, травень 2020 р.), на Всеукраїнській студентській науковій конференції «Актуальні питання лінгвістики, світової літератури та художнього перекладу» (м. Львів, ЛНУ імені Івана Франка, жовтень 2020 р.).

За результатами кваліфікаційного дослідження здійснено такі публікації:

Шаламова-Ковтун Д. Використання зоосемізмів на позначення негативних рис характеру людини у новогрецькій та українській мовах // Актуальні питання грецької філології та перекладу // Збірник матеріалів X круглого столу (15 травня 2020 р.) / Ред. колегія Жарікова Ю.В., Жабко К.О. – Маріуполь: Маріупольський державний університет, 2020. С. 72-74

Шаламова-Ковтун Д. Соматичні фразеологічні одиниці на позначення негативних рис характеру людини в українській, новогрецькій та англійській мовах // Актуальні питання лінгвістики, світової літератури та художнього перекладу // Матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції (28 – 29 жовтня 2020 р.) / Відп. ред. Татаровська О. В. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. С. 260-261

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (88) та додатків. У вступі висвітлено актуальність кваліфікаційної роботи, об'єкт та предмет дослідження, мету, завдання, теоретичне та практичне значення кваліфікаційної роботи та апробацію результатів кваліфікаційного дослідження. Кожний розділ кваліфікаційної роботи має три підрозділи, що дозволяє повністю розкрити всі поставлені завдання. В першому розділі даються визначення фразеологізму як високоінформативної одиниці, поняттям «мовна особистість», «негативність», «характер» та «риси характеру». В другому розділі розглядається питання взаємодії категорій негативності, емотивності та експресивності в процесі вираження емоцій пейоративними фразеологізмами, а також описуються семантичні та структурні особливості негативних ФО на позначення рис характеру людини в новогрецькій, англійській та українській мовах. У висновках підбиваються підсумки виконаної роботи та розглядаються питання, які необхідно висвітлити у майбутньому. Джерела, що були використані протягом всієї кваліфікаційної роботи, подаються у списку використаної літератури. Додатки, що містять графіки та таблиці, дають можливість систематизувати та наочно продемонструвати отримані результати дослідження.

РОЗДІЛ I. НЕГАТИВНА ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ ЯК КОМПОНЕНТ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Фразеологізм як високоінформативна одиниця мови

Наукою про фразеологічні одиниці (ФО), тобто стійкі сполучення слів з ускладненою семантикою, що не утворюються на основі структурно-семантичних моделей змінних сполучень, є фразеологія. Фразеологія (від грецького *phrasis* – вираження, *logos* – вчення) – розділ мовознавства, в якому вивчаються лексично неподільні поєднання слів. Фразеологією називають також сукупність зворотів і висловів (словосполучень, речень), фразеологізмів, властивих тій чи іншій мові. Об'єктом дослідження фразеології як розділу мовознавства є стійкі вислови, їх семантика, структура, походження, роль у мові, взаємозв'язок з іншими мовними одиницями, зокрема словом і реченням. Стійке сполучення двох і більше слів, яке в процесі мовлення відтворюється як готова словесна формула і звичайно являє собою семантичну цілісність, називається фразеологічною одиницею, або фразеологізмом. У мові фразеологізми функціонують нарівні з окремими словами і становлять частину її лексики. Фразеологізм складається не менше як із двох слів-компонентів, причому як складники в ньому виступають не лише повнозначні, а й службові слова: *«багатіти думкою»*, *«камінь спотикання»*, *«збити з пантелику»* [1, с. 14].

Фразеологія формувалася протягом століть, акумулюючи в собі життєвий досвід народу. У фразеологізмах найбільшою мірою виявляється національна специфіка мови, вони становлять найвиразнішу частину її лексики. Фразеологізми з однієї мови на іншу, як правило, дослівно не перекладаються [43, с. 15].

У лінгвістиці відомі понад 20 визначень ФО, але жодне з них не знайшло загального визнання. Деякі мовознавці справедливо вважають, що

визначення ФО таке ж складне, як і визначення слова. Ця складність полягає насамперед у тому, що і для слова, і для фразеологізму важко встановити спільні риси, які можна було б віднести до кожного з них без винятку. Наприклад, Б.О. Ларін під ФО розумів такі стійкі словосполучення, які характеризуються втратою первісних реалій і появою нового метафоричного значення [56, с. 48]. «ФО, – зазначає О.М. Бабкін, – це така одиниця мови, якій властива цілісність, що виникає в результаті послаблення лексичного значення її окремих компонентів» [56, с. 49]. С.Г. Гаврін підкреслює: «ФО – це відтворювана загальноживана мовна одиниця, цілісна за своїм значенням і складена з двох та більше повнозначних слів» [56, с. 54]. «ФО, – на думку М.М. Шанського, – це відтворювана в готовому вигляді одиниця мови із двох і більше наголошених компонентів слівного характеру, фіксована (тобто постійна) за своїм значенням, складом та структурою» [56, с. 43]. В.П. Жуков фразеологізмом називає «стійку, нарізнооформлену відтворювану одиницю мови, наділену цілісним (або рідше, частково цілісним) значенням і здатну сполучатися з іншими словами» [56, с. 60].

На думку О.В. Куніна, ФО заповнюють лакуни в лексичній системі мови, яка не може повністю забезпечити найменування пізнаних людиною нових сторін дійсності [4, с. 4]. У багатьох випадках ФО є єдиним позначенням предметів, процесів, станів, властивостей. Їх здавна вважають однією із специфічних рис кожної мови. Зокрема, новогрецька мова має дуже багату фразеологічну основу, що складалася протягом століть. Як мовна одиниця вищої організації, ФО здатна повніше та точніше передати те чи інше поняття, ніж слово. Адже, позначаючи предмет або особу, ознаку, спосіб дії тощо, ФО дає ще й додаткову інформацію про них. Крім того, фразеологічний вираз набагато експресивніший від лексичного, адже він часто має образний або порівняльний характер. Однією з найбільш суперечливих проблем фразеології є визначення фразеологізму.

Аналізуючи фразеологічний склад мови, О.В. Кунін дає таке визначення: «Фразеологічна одиниця – це стійке сполучення лексем із повністю або частково переосмисленим значенням» [43, с.10]. Т.І. Арбекова: «Фразеологічна одиниця – це сполучення слів з низьким показником комбінаторності, який зумовлений структурно–системними особливостями компонентів (чи одного з них) або особливим характером відношення словосполучення до дійсності, а також з'єднанням цих двох факторів» [20, с. 146].

Отже, наведені та інші існуючі в мовознавстві визначення ФО свідчать про те, що вчені виділяють різні їх ознаки, серед яких, зокрема, можна виділити:

- семантичну цілісність або семантичну нерозкладність (В.В. Виноградов, В.Л. Архангельський, В.П. Жуков, М.М. Шанський, Л.А. Булаховський);
- метафоричність (Б.О. Ларін, О.В. Кунін, В.П. Жуков, О.М. Бабкін);
- різні види оформлення (В.П. Жуков, М.М. Шанський, С.Г. Гаврін, Л.Г. Скрипник);
- відтворюваність (В.В. Виноградов, В.Л. Архангельський, М.М. Шанський, С.Г. Гаврін, В.П. Жуков, Л.Г. Скрипник);
- наявність не менше двох повнозначних слів (С.Г. Гаврін, М.М. Шанський);
- неперекладність іншими мовами (Л.А. Булаховський) [44, с. 103].

ФО мови можуть вивчатися у різних аспектах, але вихідними, визначальними завжди будуть ті, які сприятимуть розкриттю основних ознак, що робить фразеологізм фразеологізмом, що виділяє його в окрему одиницю мови. Цілком зрозуміло, що для розкриття диференціальних ознак, як і самої сутності фразеологізму, необхідно їх розглядати у зіставленні, порівнянні з

іншими одиницями мови – словом, словосполученням, відзначаючи спільні та відмінні їх риси.

Фразеологізм – це самостійна мовна одиниця, яка характеризується відповідними диференційними ознаками.

Такими ознаками для фразеологічних одиниць є:

- фразеологічне значення;
- компонентний склад;
- граматичні категорії [77, с. 80–88].

Визначення диференційних ознак ФО дає підстави встановити обсяг предмета фразеології, а також дозволяє розглядати фразеологізми як окремі самостійні одиниці мови, відмінні від слова, словосполучення і речення, а разом з тим і як такі, що мають з останніми багато спільного. Так, наприклад, ФО, як і слова, щоразу в процесі мовлення ми не конструємо, а відтворюємо як готові мовні одиниці. Крім того, велику кількість фразеологічних одиниць зближує з окремими словами також і та особливість, що ФО (як і слово) характеризується наявністю своєї семантики. Маючи своє значення і вільно реалізуючи граматичні особливості, ФО зближуються з лексемами і функціонально. Вони можуть вступати у синонімічні відношення зі словами і виконувати, як і слова, відповідні синтаксичні функції.

ФО і слово можуть бути близькими за своїм значенням, тобто виражати спільне поняття, тотожність. Але й ця спільність поняття, яке кожне з цих мовних одиниць виражає, буде спільністю відносною. ФО і слово є якісно відмінними одиницями мови. Ця відмінність закладена у їх різній природній основі [7, с. 61–64].

Значення фразеологізму може співвідноситися зі значенням слова, що виключає їх тотожність між собою. Крім того, слід мати на увазі, що «фразеологічне значення», на відміну від лексичного, не ускладнене словотворчим значенням, що і становить прикметну особливість фразеологічної семантики [4, с. 83–86].

Фразеологічні одиниці слід вивчати не самі по собі, не ізольовано, а в тісному зв'язку з іншими одиницями мови. Сполучаючись у процесі мовлення зі словами, словосполученнями, вони виступають органічними елементами цілісної комунікативної одиниці, беруть активну участь у формуванні її змісту, надають йому особливої виразності, яскравого стилістичного забарвлення [20, с. 150].

Говорячи про спільні і відмінні риси фразеологічної одиниці і слова, слід підкреслити, що фразеологізми мають спільність зі словосполученнями. Ця спільність у першу чергу виявляється в тому, що і фразеологізм і словосполучення є роздільно оформленими одиницями. Але якщо вільні словосполучення щоразу будуються в процесі мовлення за відповідними законами граматики, то фразеологічні одиниці відтворюються як готові, цілісні одиниці автоматично. Значення звичайних синтаксичних одиниць з'являється у процесі спілкування, волею мовця згідно із правилами семантичної поєднуваності слів і словосполучень.

Утворення фразеологічних одиниць, їх щоденна поява – це живий і постійний процес, викликаний самою потребою людського спілкування. Цей процес пов'язується і спирається на найрізноманітніші сторони, якісь значимі ознаки, факти, дії, уподібнюючи нове найменування із цими ознаками, фактами, предметами та діями [5, с. 200].

Мовознавці досліджували різні аспекти фразеології, але до сьогоденного дня немає єдиної думки з питання про обсяг фразеології, немає єдиної класифікації фразеологізмів з точки зору їх семантичної злитості.

Так, родоначальником вчення про фразеологізми вважають швейцарського лінгвіста Шарля Баллі, який вперше в історії мовознавства описав специфічні ознаки фразеологізмів і окреслив їх класифікацію, виділивши в складі фразеології вільні сполучення, фразеологічні групи та фразеологічні єдності [43, с. 7].

С.І. Абакумов у 1936 році зробив спробу класифікації фразеологічних зворотів з точки зору їх структури, семантичної неподільності і «етимологічного складу». А.І. Ефімовим в 1954 році в книзі «Про мову художніх творів» дана класифікація фразеологічних зворотів зі стилістичної точки зору. О.С. Ахманова в «Нарисах з загальної та російської лексикології» (1957) досліджувала структуру фразеологізмів. Більш повну класифікацію фразеологічних зворотів представив М.М. Шанський в книзі «Фразеологія російської мови». Вчений класифікував фразеологізми з точки зору їх семантичної злитості, складу, структури, походження, експресивно-стилістичних властивостей.

Існують і інші принципи систематизації фразеологічних одиниць. Велику роль у вивченні фразеології відіграли роботи В.В. Виноградова, в яких він сформулював предмет і завдання фразеології, дав лексико-семантичну характеристику фразеологізмів російської мови з точки зору їх семантичної злитості і запропонував їх класифікацію.

В.В. Виноградов переробив класифікацію Баллі та визначив три різновиди фразеологізмів, поклавши в основу їх розрізнення ступінь семантичної неподільності компонентів. На цій підставі їм були виділені три типи фразеологізмів: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення [71, с. 187].

Фразеологічні зрощення – це такі семантично неподільні і граматично нерозкладні стійкі поєднання, загальне значення яких абсолютно не відповідає сумі значень слів, їх складових.

Наприклад, значення виразу мозолити очі – «докучати, набридати комусь» із значеннями слів мозолити – «натирати мозолі довгої ходьбою або роботою» і очей – «орган зору». Слова у складі фразеологічного зрощення, по суті справи, втратили самостійні значення.

Втрата самостійних значень слів у складі фразеологічних зрощень позначається в тому, що в них нерідко спостерігаються застарілі, часом

зовсім незрозумілі слова і граматичні форми, наприклад: *потрапити в халепу* (потрапити в незручне становище), *точити баяси* (базікати), *бити байдюки* (ледарювати); у виразі *притча во язицех* (предмет постійних розмов) стара форма місцевого відмінка іменника.

До числа фразеологічних зрощень відносять і такі вирази, всі компоненти яких зрозумілі, відповідають морфологічному складу сучасної мови, але синтаксичні зв'язки між цими компонентами незвичайні. Наприклад: синтаксично не розчленовуються слова у складі виразів *жарт сказати* (вираження здивування), *як пити дати* (обов'язково), *вдосвіта* (рано). Фразеологічні зрощення уподібнюються за функцією непохідним словам, в яких основа нічим не мотивована.

Зрощення іноді називають ідіомами (грец. *idioma* – своєрідне вираження), вони володіють великим коефіцієнтом ідіоматичності й важко перекладаються на іншу мову [43, с. 17].

Фразеологічні єдності – це такі семантично неподільні стійкі поєднання, загальне значення яких є результатом образного переосмислення всього словосполучення і може бути частково мотивовано семантикою складових компонентів, тобто загальне значення фразеологічних єдностей в якійсь мірі впливає із сукупності значень складових їхніх слів. Так, вираз *мозолити язик* (базікати) має характер перенесення до прямих значень ув'язнених в них слів *мозолити* і *язик*, і ці значення в якійсь мірі ще сприймаються в складі фразеологізму, але з розглянутим вище вираженням *мозолити очі*, в якому складові його слова фактично позбавлені самостійних значень [71, с. 189].

Особливість фразеологічних єдностей в їх образності, метафоричності, яка, наприклад, чітко сприймається в виразах *заговорювати зуби* (відволікати увагу), *гріш ціна* (нічого не коштує), *висмоктати з пальця* (вигадати, сказати без всяких підстав), *плисти за течією* (надходити пасивно, підкоряючись панівним поглядам, думок).

Чимало фразеологічних єдностей, на відміну від фразеологічних зрощень, не є абсолютно застиглими за своїм складом вирази: в них можуть бути частини, що допускають заміну іншими словами: *зворотний бік медалі* або *інша сторона медалі*; *ведмідь на вухо наступив* і *слон на вухо наступив* [20, с. 126].

Фразеологічні сполучення – це такі семантично неподільні стійкі поєднання, загальне значення яких мотивовано семантикою складових компонентів, тобто фразеологічними сполученнями за змістом членороздільні, їх загальні значення складаються із суми значень слів, що входять до їх складу. Ці фразеологізми відрізняються від зрощень та єдностей перш за все тим, що в їх складі є слова, що володіють як вільним, так і невільним (фразеологічно пов'язаним) значенням, яке реалізується тільки в умовах певного лексичного оточення. Наприклад, тільки в поєднанні зі словами *справа*, *питання*, *обставина*, *положення* стає зрозумілим значення слова *делікатне* (що вимагає великої обачності, обережного і тактовного оточення; *делікатний*); зі словами *кипіти*, *палати*, *мучитися*, розкривається значення слова *досада* (особливо сильно недовольствоваться, злитися, мучитися та ін.) [71, с. 190].

Фразеологічні сполучення майже не мають омонімічних їм вільних поєднань, але окремі компоненти можуть замінюватися синонімами. Наприклад: *раптова смерть – несподівана смерть*, *розквасити ніс – розбити ніс*, *тріскучий мороз – сильний мороз*, *нуль уваги – ніякої уваги*.

Поряд з розглянутими типами власне фразеологізмів виділяються так звані фразеологічними вирази, «які не тільки є семантично членованими, а й складаються цілком із слів з вільними значеннями» [21, с. 126]. Наприклад, *Любові всі віки покірні*; *Неправдою світ пройде, та назад не вернешся*; *Сім разів відміряй – один раз відріж*; *Як білка в колесі*; *Людина у футлярі*. Як бачимо з прикладів, до числа фразеологічних виразів віднесені як цілі речення, так і поєднання слів.

М.М. Шанський пропонує класифікацію фразеологізмів, що складається з чотирьох груп, розроблену на основі класифікації В. В. Виноградова. Ця класифікація є сьогодні загальноприйнятою. Під семантичною злитістю М.М.Шанський розуміє «співвідношення, що існує між загальним значенням фразеологізму і «приватними» значеннями його компонентів». Так, М.М. Шанський виділив четвертий тип ФО, назвавши їх **фразеологічними виразами**.

Фразеологічні вирази відрізняються від розглянутих вище одиниць тим, що вони виконують не номінативну, а комунікативну функцію, тобто є закінченими одиницями спілкування.

Фразеологічні вирази зазвичай є висловлювання афористичного типу або морально-етичні повчання, узяті з художньої літератури або фольклору, наприклад: *Є порох в порохівницях*. (Н. Гоголь); *Та тільки віз і нині там*. (І. Крилов); *Любиш кататися – люби і саночки возити* (Прислів'я) [5, с. 167].

У синтаксичному плані ФО являють собою звичайні пропозиції самих різних типів і піддаються синтаксичному аналізу за загальними правилами виділення і оцінки їх типологічних прикмет і структурних частин.

З питання про включення або не включення подібних поєднань у фразеологію у лінгвістів немає єдиної думки. Ряд вчених – С.І. Ожегов, М.М. Амосова, А.В. Калінін та інші, виходячи з того, що прислів'я, приказки і багато крилаті вислови є комунікативні одиниці, рівні пропозиції, пропонують не включати їх до складу фразеології. Інші, наприклад, М.М. Шанський, вважають можливим включити ці одиниці до складу фразеології. Підставою для віднесення прислів'їв і приказок до фразеології є спільність їх характеристик: стійкість компонентного складу, структури і значення, відтворюваність у мовленні в готовому вигляді, загальноживаність [71, с. 195].

Розглянута класифікація фразеологічних одиниць не є вичерпною, не охоплює всього розмаїття явищ фразеології. Найчастіше важко встановити,

до якого з розглянутих типів фразеологізмів відноситься те чи інше стійке вираження.

Проте ця класифікація фразеологізмів, що виходить з їх структурно-семантичних особливостей та враховує ступінь граматичної та смислової злитості слів, що входять до складу стійких виразів, становить найбільший інтерес. Встановлення основних типів фразеологічних одиниць відповідно до класифікації В.В. Виноградова зараз представляється найбільш науково обгрунтованою.

Смислова спаяність слів у складі стійких сполучень призводить до того, що фразеологізми виявляються синтаксично неподільні у складі пропозиції, в якій вони виступають як один член речення. Так, у реченні *він приїхав на місце пригоди у свинячий голос* фразеологізм *у свинячий голос* є обставиною часу (коли? - тобто пізно). У складі пропозицій фразеологічні одиниці можуть виконувати роль будь-якого члена речення.

За співвіднесеності з тією чи іншою частиною мови і подібністю синтаксичних функцій у реченні можна виділити такі лексико-граматичні розряди фразеологізмів [43, с. 29]:

1. Іменні фразеологізми

Головний компонент – іменник. Іменні фразеологізми позначають особу: *синя панчоха* (суха педантка, позбавлена жіночності), *казанська сирота* (про того, хто прикидається нещасним, жалюгідним), *тертий калач* (про досвідчену людину, що пережила багато), *чорнильна душа* (про канцелярського чиновника); предмет: *ахіллесова п'ята* (кніж.: найбільш вразливе місце), *заборонений плід* (про що-небудь принадне, але заборонене), *дамоклів меч* (кніж.: про постійну небезпеку). У реченні названі фразеологізми вживаються у синтаксичній функції підмета, доповнення, іменної частини складеного присудка.

2. Дієслівні фразеологізми

Вони є найпродуктивнішими і найчисленнішими. Головний компонент

– дієслово, дієприслівник. Дієслівні фразеологізми об'єднані загальним значенням дії. Наприклад: *ставати в тупик* (опинитися в скрутному становищі), *втрачати голову* (позбавлятися самовладання), *обводити навколо пальця* (спритно обдурити когось), *лізти в пляшку* (дратуватися через дрібниці). У реченні такі фразеологізми звичайно вживаються у функції присудка [25, с. 265].

3. Ад'єктивні фразеологізми

Назва походить від лат. *adjectivum* – прикметник. Позначають якісну характеристику особи (*мало каші їв* – молодий, недосвідчений або недостатньо сильний; *собі на умі* – скритний, хитрий; *не від цього світу* – про людину, не пристосованому до життя, *одним миром мазані* – однакові (про людей)) і якісну характеристику предмета (*з голочки* – нове, ошатне, щойно зшите; *пальчики оближеш* – про що-небудь смачне, приємне). У реченні такі фразеологізми можуть вживатися в синтаксичній функції неузгодженого визначення.

4. Адвербіальні фразеологізми

Назва походить від лат. *adverbium* – прислівник. Мають значення якісної характеристики дії (*не покладаючи рук* – старанно, без утоми, не думаючи про наслідки; *з гріхом пополам* – з великим трудом, ледве-ледве, сяк-так; *до смутку* – дуже багато; *через пень колоду* – погано, недбало) або ступеня якісної характеристики (*до мозку кісток* – всім єством, цілком, повністю; *на всі сто* – повний, закінчений). У реченні названі фразеологізми виступають у ролі різних обставин.

5. Вигуківі фразеологізми

Служать для вираження різних почуттів, емоцій, вольових спонукань. Наприклад: *та й годі!* – розм., вживається при вираженні здивування; *чорт забирай!* – розм., вигук здивування, досади або обурення; *знай наших!* – розм., жарт., про вихваляння самого себе; *щасливої дороги!* – побажання удачі в дорозі; *ласкаво просимо* – вираз ввічливого запрошення [25, с. 180].

Існує багато класифікацій фразеологізмів, але ми вважали за потрібне взяти саме ці класифікації, оскільки вони найбільш повно розкривають структурні та семантичні особливості фразеологізмів.

Отже, фразеологізми і слова – відмінні одне від одного поняття, але їх можна охарактеризувати певними спільними рисами, а саме наявністю значення та здатністю виконувати синтаксичні функції.

1.2 Риси національного характеру мовної особистості

Людина як суб'єкт, здатний до пізнання і самопізнання, є вершиною розвитку самого процесу пізнання. В останні десятиліття людина є основою відліку в аналізі тих чи інших лінгвістичних явищ, вона втягнена в аналіз, визначаючи його кінцеві перспективи й кінцеві цілі. Людина є складним об'єктом дослідження, який породжує безмежні складності його пізнання і створює ілюзію особливого суб'єктивного світу і суб'єктивного начала в мові.

Антропоцентризм лежить в основі взаємозв'язку мови та мислення й особливо яскраво проявляється в лексиці та фразеології, які відбивають глибинні основи цього взаємозв'язку. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки фразеологія є одним із явищ мови, яка перебуває у центрі уваги дослідників (Телія В.М., Gibbs R.W., Makkaï A. та ін.) [14, с. 12-13].

Антропоцентричний підхід як загальний стиль мислення визнаний у всіх сферах пізнання і є новим витком спіралі у розвитку науки. Антропоцентризм як принцип дослідження вивчає наукові об'єкти відповідно до їхньої ролі для людини, призначення для життєдіяльності, функцій для розвитку людської особистості та її удосконалення. Його принципи споріднюють лінгвістику з іншими сферами знань. «Людина стає точкою відліку в аналізі тих чи інших явищ, вона залучена до цього аналізу, визначаючи його перспективи та кінцеві цілі» [41, с. 212].

В антропоцентричній лінгвістиці через мову спостерігаємо всесторонній прояв людини – психологічний та соціальний, індивідуальний та типовий, навчальний та професіональний та інші. Зацікавленість мовою означає зацікавленість користувачем. Вивчення мови триває у зв'язку зі свідомістю та мисленням людини, її культурою та духовним життям [33, с. 8].

Антропоцентричний підхід доводить, що при описі мовного фактору мова не може існувати без мовної особистості [62, с. 190].

Отже, антропоцентризм стає одним з провідних напрямків лінгвістичних досліджень на межі ХХ–ХХІ ст., оскільки в мовознавстві встановлюється когнітивно-дискурсивна парадигма, в якій вирішувалися питання отримання, кодування, зберігання і передачі інформації різними засобами, зокрема й лінгвістичним [22, с. 15].

Антропоцентричний принцип в лінгвістиці знаходить своє вираження через фразеологічний фонд, який є джерелом виразності, образності, емоційності й оцінності. Через фразеологізми можна передати сприйняття навколишньої дійсності носіями мови [62, с. 191].

Дослідження фразеології на основі принципу «людини в мові» призвело до розвитку антропоцентричної фразеології. На думку дослідників, цей «новий стадіальний виток» є інтерпретуючим, оскільки теорія фразеології пов'язана з інтерпретацією [66, с. 211].

Дослідження ФО на позначення будь-яких ознак, властивостей людини є актуальним і перспективним. У лінгвістичній науці вже було проведено низку досліджень, присвячених номінації окремих характеристик людини, таких, як поведінка (Н.Ф. Грозан [27]), внутрішній світ людини (Н.М. Курікалова [44]), фінансовий стан (А.М. Трибуханчик [69]) тощо. Існують також роботи, присвячені лексичному та фразеологічному позначенню характеру людини (М.М. Літвінова [50], В.А. Нікітін [55]). У цих роботах було визначено зміст, структуру та обсяг поняття «характер». Проте ще не було досліджено, як актуалізується концепт «рис характеру людини»

фразеологічними засобами мови і яке місце він посідає у структурі фразеологічного простору «*homo socialis*».

Людина є носієм характеру. Риси її характеру позначаються на діяльності, стосунках, способах дії – у сім'ї, трудовому колективі, в управлінні виробництвом, державою. Існує багато ФО, які позначають людину за її властивостями, характером, поведінкою, позначають фізичні й інтелектуальні риси людини, її зовнішність, вік, соціальні ознаки, особливості її трудової діяльності [1, с. 34]. Зокрема, в новогрецькій та українській мовах існує доволі численна група ФО на позначення рис характеру людини.

Характер (від грец. *χαρακτήρ* – прикмета, характерна риса, знак) – це індивідуальне сполучення істотних властивостей особистості, що виражають відношення людини до дійсності і виявляються в її поведінці, у її вчинках [55, с. 135].

У буквальному перекладі з грецької «характер» означає ‘карбування, відбиток’. У психології під характером розуміють сукупність індивідуально–своєрідних психічних властивостей, що виявляються в особистості в типових умовах і виражаються у властивих їй способах діяльності в подібних умовах.

Під характером слід розуміти не будь-які індивідуально–психологічні особливості людини, а лише сукупність найбільш виражених та стійких рис особистості, типових для цієї людини. На думку Б.Г. Ананьєва, характер «висловлює основну життєву спрямованість і виявляється у своєрідному для цієї особистості образі дій» [6, с. 135].

У характері кожної людини можна виділити загальні групи рис. Різні вчені пропонують різний розподіл рис характеру на групи. Існує безліч класифікацій, від вузькоспеціальних до науково-популярних. Одним з найбільш наочних способів поділу на групи є система Б.М. Теплова.

Він виділяє п'ять груп рис характеру [68, с. 121]:

1. Ставлення людини до інших людей, до колективу, до суспільства: грубість (*ο γάιδαρος ζεσαμάρωτος*), чуйність (*η πονετική καρδιά*), товариськість, доброзичливість, повага.
2. Риси, що показують ставлення людини до праці, до своєї справи: лінь (*κρέμονται τ'άντερά του και δεν τα σηκώνει*), пасивність (*το αργοκίνητο καράβι*), працьовитість, відповідальність, ініціативність, наполегливість.
3. Риси, що показують, як людина ставиться до самої себе: гордість (*το στητό καδρόνι*), нахабність (*γάιδαρος ξεκαπίστρωτος*), самоповага, самокритика, зарозумілість.
4. Риси, що виражають загальний психічний та емоційний стан особи: хвалько (*ο ασκός πεφουσημένος*), хитрість (*η κουτσοπόρα (παμπόνηρη) αλεπού*).
5. Риси, що характеризують ставлення людини до речей (акуратність або неохайність, дбайливе або недбале ставлення до речей).

В одній з класифікацій Б.М. Теплова риси характеру пов'язують з психічними процесами і виділяють вольові, емоційні та інтелектуальні риси.

- Вольові риси характеру: *рішучість, наполегливість, самовладання, самостійність, активність, організованість;*
- Емоційні риси характеру: *вразливість, гарячковість, інертність, байдужість, чуйність;*
- Інтелектуальні риси: *глибокодумність, кмітливість, винахідливість, допитливість* [26, с. 20].

Варто виділити дві дуже важливі групи рис характеру – нормальні і аномальні. До нормальних відносяться ті риси, які притаманні психічно здоровим людям, а до аномальних – риси людей із захворюваннями психіки. Проте, однакові риси характеру можуть відноситися і до нормальних, і до аномальних. Вся справа в інтенсивності вираження риси в характері будь-

якої людини. Наприклад, підозрілість може бути абсолютно здоровою, але при її домінуванні над іншими рисами можна говорити про параною.

Національно-культурна семантика мови важлива і цікава поза залежністю від конкретної мови і є присутньою на всіх її рівнях: граматичному, синтаксичному, фонетичному. Однак найбільш повно і яскраво вона виявляється в таких одиницях мови, як фразеологізми. Саме цей шар мови безпосередньо відображає діяльність, називає предмети і явища навколишнього світу, фіксує зміст, що відображає умови життя народу – носія тієї чи іншої мови, являється дзеркалом і охоронцем національної культури.

В.В. Красних під мовною особистістю розуміє «сукупність здібностей і характеристик людини, що обумовлюють створення і сприйняття нею мовних здобутків, мовна компетенція, що характеризується глибиною і точністю відображення дійсності, ступенем структурно–мовної складності, при цьому інтелектуальні характеристики мовної особистості висувуються на перший план» [39, с. 215].

Вітчизняний учений Ю.Н. Караулов розробив рівневу модель мовної особистості з опорою на художній текст [33, с. 43]. Відповідно до неї, мовна особистість має три структурні рівні:

1. вербально-семантичний рівень – відображає ступінь володіння побутовою мовою;
2. когнітивний рівень – актуалізує та ідентифікує релевантні знання та уявлення, які властиві соціуму (мовній особистості);
3. прагматичний рівень – охоплює характеристику мотивів, які керують розвитком мовної особистості [33, с. 56].

Мовна особистість є видом повноцінного представлення особистості, що вміщає в себе і психічний, і соціальний, етичний і інші компоненти, але переломлені через її мову, її дискурс [7, с. 81].

На думку відчизняного мовознавця І. Сусова, «сама особистість володіє мовленнєвою ситуацією; вона може піднятися над обставинами спілкування, спрямовувати в необхідному напрямку розвиток дискурсу. Включена в дискурс, вона водночас творить його. А це означає, що в дискурсі втілюються темпераменти, здатність до здійснення певних видів діяльності, зокрема комунікативної, домінуючі почуття і мотиви діяльності, індивідуальні психологічні особливості тощо. Людина входить у комунікацію як особистість з усіма властивими їй рисами» [64, с. 126].

Кожна мовна особистість унікальна, володіє власним когнітивним простором, власним «знанням» мови й особливостями його використання. Можна виділити національну інваріативну частину в структурі мовної особистості, що обумовлює існування загальнонаціонального мовного типу і приналежність індивіда, що детермінує, до того чи іншого лінгвокультурного співтовариства. Не існує мовної особистості взагалі, вона завжди національна, завжди належить визначеному лінгвокультурному співтовариству.

В.Г. Крисько дає таке визначення поняттю нація: «це велика соціальна група, вищий етап розвитку етносу, що представляє собою певну надзвичайно згуртовану спільність людей, що характеризується єдністю території, мови, культури, рис національної психіки, а також дуже тісними економічними зв'язками» [40, с. 40].

Поняття національної мовної особистості, національного характеру визначається етнопсихологією – наукою, основний предмет якої є вивчення національного духу, особливості психічної поведінки етнічних общностей у системі уявлень і кодів поведінки; етнопсихологія аналізує етнічну свідомість, закріплену в традиціях, звичаях, моралі, правових і естетичних нормах. Етнопсихологія – це наука про особливості культури, про етнічну обумовленість пізнання, емоційного поведіння індивіда, його мови [7, с. 43].

Національний характер – одна з найважливіших категорій етнопсихології. Однією з найістотніших ознак нації вважається мова.

Наведемо визначення національного характеру, яке дає відомий український дослідник цього питання П.І. Гнатенко: «національний характер – це сукупність соціально-психологічних рис (установок, стереотипів), які властиві нації на певному етапі розвитку і які проявляються у ціннісному ставленні до навколишнього світу, а також у культурі, традиціях, звичаях, обрядах» [53, с. 49].

Отже, національний характер є своєрідним специфічним поєднанням загальнолюдських рис у конкретних історичних і соціально-економічних умовах існування нації [53, с. 49].

Питання про визначення національного характеру дуже складне. Яке б повне не було це визначення, але все ж не може дати вичерпну соціально-психологічну характеристику нації. І.С. Кон зазначає у цьому зв'язку: «вчені-психологи, що займаються проблемами національного характеру, переймаються житейським уявленням, що народи як індивіди мають набір стійких якостей, «рис», які можна вимірювати та порівнювати, а потім складати для кожного народу психологічний паспорт-характеристику. Але таке неможливо здійснити навіть для окремого індивіда» [53, с. 50].

А.М. Львовчикіна зазначає, що найповніше національний характер проявляється у національній культурі, яка виражає етнічну своєрідність народу. Але національна культура також наповнена загальнолюдським змістом. Так поєднується національне та загальнолюдське в національному характері. Що стосується факторів, які найбільше впливають на формування національного характеру, то тут вирішальну роль відіграють історичні та соціально-економічні чинники, за ними йдуть чинники культурні, релігійні та географічні [53, с. 49].

При інтерпретації національного характеру Т.Г. Стефаненко пропонує керуватися такими принципами [63, с. 70]:

По-перше, представляється абсолютно очевидним, що характер етносу – це не сума характерів окремих його представників, а фіксація типових рис, які існують в різній мірі і в різних комбінаціях у значної кількості індивідів. Тому правий І.С. Кон, який підкреслює: «...щоб зрозуміти характер народу, потрібно вивчати насамперед його історію, суспільний лад і культуру» [38, с. 124].

По-друге, є неприпустимим розглядом будь-яких рис, що є надбанням окремих етнічних спільнот. Унікальними є не риси і не їх сума, а структура: «... мова йде не стільки про деякий набір рис, скільки про ступінь вираженості тієї чи іншої риси в цьому наборі, про специфіку її прояву» [38, с. 163].

По-третє, риси характеру можна зрозуміти лише в співвіднесенні з загальною системою цінностей, яка залежить від соціально-економічних та географічних умов, від способу життя народу і його релігійних вірувань [63, с. 70].

Можна погодитися з твердженням, що мова має індивідуальне закорінення, перебуваючи в залежності від соціального статусу і ролі особистості в суспільстві та виступаючи атрибутивною її властивістю, оскільки вона формує і значною мірою визначає саме її, особистості, соціальне існування. Це пов'язано з фундаментальним значенням спілкування в соціумі і його важливою роллю у самовизначенні і самореалізації особистості. Як точно зазначив Ф. де Соссюр, «мова – це систематизована сукупність правил, необхідних для комунікації» [17, с. 59].

Якщо вплив культури на мову цілком очевидний, то питання про зворотний вплив мови на культуру залишається відкритим. У науках про людину ще не знайдено підходів, які б дозволили відкрити найглибші внутрішні джерела людської культури, простежити вплив соціокультурних факторів на формування, розвиток і адаптацію особистості. Наприклад, ми не цілком усвідомлюємо, наскільки той культурний світ, що людина створила

навколо себе, визначений її фізичними і психічними можливостями, а соціокультурні можливості людини настільки різноманітні, що кожного разу при їх дослідженні породжують питань більше, ніж відповідей. До таких, наприклад, належить проблема впливу соціокультурних факторів на зміни мовного середовища, мовної ситуації в суспільстві [13, с. 79].

Погляд на світ, відображений у мові особистості, на наш погляд, відображає її ціннісні орієнтації. Мова особистості впливає на її духовний розвиток. Узагалі мова народу впливає на розвиток його соціокультурних рис. Так, В. фон Гумбольдт ще в ХІХ столітті справедливо відзначав значний вплив мови на духовний розвиток народу, його культуру. У праці «Про різницю будови людських мов і їх впливу на духовний розвиток людства» В. фон Гумбольдт підкреслює: «У кожній мові закладено самобутній світогляд. Як окремий звук постає між предметом і людиною, так і вся мова в цілому виступає між людиною і природою, що впливає на неї зсередини і ззовні...» [8, с. 91].

Переконання в тім, що люди бачать світ по-різному – крізь призму своєї рідної мови – лежить в основі теорії лінгвістичної відносності Е. Сепіра і Б. Уорфа. Вони прагнули довести, що розходження між культурами обумовлені розходженнями в мовах. І хоча ця теорія й дотепер вважається недоведеною, окремі аспекти її вивчення вплинули на інтерес до аналізу впливу соціокультурних особливостей особистості на проблему трансформації не тільки суспільства в цілому, але й багатьох його структур, у тому числі й мовного середовища як одного із суб'єктів соціокультурного процесу. Причому більшість дослідників приділяли увагу комунікаційним проблемам соціокультурних змін.

Як суспільство впливає на мову через особистість, так і мова завжди впливає на суспільство через діяльність особистості, сприяє налагодженню соціальних зв'язків.

Мовна особистість – це система, яка виникає в суспільстві і розвивається, ґрунтуючись на здатності вираження і закріплення соціальних відносин і взаємодій. Вона – умова і продукт культури [16, с. 61].

Мовна особистість – це особистість, охарактеризована з боку впливу засвоєної нею мовної культури на її особистісні якості та соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин. Цій особистості, за її функціональною природою, мають бути притаманні якості та характеристики, здатні позитивно впливати на процес соціально-культурної трансформації, їх зміст має бути уточненим [8, с. 78].

Особливо важливо підкреслити зв'язок мовної особистості, яка як за своєю природою, так і соціально-функціонально пов'язана з ментальністю.

Як підкреслюють дослідники, «мова регламентує ментальність», а «ментальність регламентує мову, точно так проявляючи і реалізуючи себе в інших мовах – невербальних засобах вираження думки і почуття – від міміки і жестів, обрядів і ритуалів до танцю, живопису і архітектури» [64, с. 82]. Мовна особистість за допомогою базисного елемента культури (мови) нагромаджує, зберігає і передає соціальний досвід від одного покоління до іншого за допомогою змістовно-життєвих орієнтирів, а тому реальний зміст мовного світу особистості залежить від тієї ієрархії цінностей, якою вона керується у своєму житті. Однак і сам розвиток особистості характеризується соціально-мовною залежністю. Через мовну особистість можливо глибше охарактеризувати мову як суспільно-культурне явище і зрозуміти характер її функціонування в суспільстві, що трансформується [13, с. 64].

Отже, мовна особистість являє собою сукупність здібностей і характеристик людини, що обумовлюють створення і сприйняття нею мовних добутоків, мовна компетенція, що характеризується глибиною і точністю відображення дійсності та ступенем структурно-мовної складності, де інтелектуальні характеристики мовної особистості висуваються на перший план.

Переважна більшість ФО містить певні оціночні категорії, емоційно-оцінювальне ставлення. Виявляють негативні, позитивні й нейтральні компоненти фразеологічного значення, в основі яких є засудження, схвалення чи відсутність яскраво вираженого схвалення чи засудження як констатація факту чи явища. Риси характеру як психічне явище відображаються в мові за допомогою слів та фразеологізмів [50, с. 68].

Характер – суспільно-історичне явище. Не може бути характерів поза часом і простором. Є характери певних історичних епох, характери конкретних особистостей. Особистість як носій характеру є членом суспільства і пов'язана з ним різними відносинами. Будучи членом суспільства, особистість знаходиться у певних економічних, політичних і культурних умовах, загальних як для неї, так і для багатьох інших людей, членів цього суспільства, класу. Ці умови формують загальні типові риси характеру.

Так, люди однієї нації певною мірою склали впродовж поколінь національні умови життя, випробовують на собі специфічні особливості національного побуту, розвиваються під впливом ситуації, національної культури, мови. Тому люди однієї нації за способом життя, за звичками, вдачею і характером відрізняються від людей іншої нації. Поряд із загальними умовами існують і своєрідні індивідуальні умови життя і виховання кожної окремої людини. Існують відмінності в побуті сім'ї, інтересах різних сімей, важливе значення мають професійно-трудові відмінності. Все це не може не відбиватися на характері людини. Відмінності в побуті, а тим самим і розбіжності в потребах, смаках визначають індивідуальні особливості у людей одного і того ж суспільства, одного й того ж прошарку населення [50, с. 69].

Наприклад, греків можна назвати однією з найбільш життєлюбних націй у світі. Представники цієї нації ініціативні та ділові. Вони намагаються вирішити проблему відразу, без зайвих погоджень й не відкладаючи її на

потім. Однією з характерних рис греків є працьовитість. Грекам властиві мужність і стійкість. Високий героїзм проявили греки, коли боролися проти турецького панування і проти гітлерівських окупантів в роки Другої світової війни. У виступах народних мас проти іноземних загарбників проявлялися волелюбство грецького народу і його ненависть до гнобителів.

Греки – емоційний народ. За характером вони надзвичайно товариські, безпосередні у вияві почуттів, переживань і мають почуття гумору. Характерною їх рисою є живий темперамент, який проявляється, зокрема, і в широкому використанні жестикуляції в процесі спілкування. Греки люблять зовнішній блиск і ошатність, завжди хочуть перебувати в центрі уваги. При розмові з греком необхідно проявляти обережність у висловах, оскільки одне різке слово може вивести його з рівноваги, тим більше що багато хто з них відрізняються підвищеною зарозумілістю [40, с.112].

Тобто для мовної особистості грецького народу характерними є такі позитивні риси характеру, як щирість, дружелюбність, оптимізм, веселість, чесність. Негативні риси – це підлість, зарозумілість та жадність.

В національному характері українців виявляються такі позитивні риси характеру, як чуттєвість, емоційність, любов до дітей, мрійливість, допитливість. Аналізуючи український характер сучасного українця, маємо вказати на таку негативну рису української ментальності, як терплячість. М. Костомаров у своїй праці «Дві російські народності» наголошував: «Дух терплячості, відсутність національної гордовитості, перейшов в характер козацтва і залишився в народі до цього часу» [13, с. 48]. Століттями український народ терпить випробовування, які зустрічаються на його історичній долі. Іншою негативною рисою української ментальності, що століттями формувалася, є заздрість, підлість та жорстокість [13, с. 49].

Водночас треба мати на увазі, що в деяких випадках українці проявляють необґрунтовану упертість, непоступливість, невміння йти на

компроміс у взаєминах. Окремим людям можуть бути притаманні недовірливість, підозрілість, відособленість [40, с. 91].

В англійському характері втілилися англосаксонська практичність з кельтської мрійливістю, піратська хоробрість вікінгів з дисципліною норманів. Перша і найбільш очевидна риса цієї нації – стабільність і сталість характеру складових її індивідів. Сучасні англійці вважають самовладання головною гідністю людського характеру. Слова: «вмій тримати себе в руках» – якнайкраще виражають девіз цієї нації. Чим краще людина вміє володіти собою, тим вона достойніша. Англійці надзвичайно доброзичливі і послужливі. З іншого боку англійці дуже марнославні. Вони впевнені, що в їх країні все йде краще, ніж у інших. Тому вони дивляться на іноземця зарозуміло, з жалем і нерідко з повним презирством. Цей недолік у англійців розвинувся внаслідок відсутності товарищкості і перебільшеної свідомості своєї переваги над іншими.

Чимало дослідників вважають, що з цієї ж причини англійці нетовариські, небалакучі і асоціальні. Разом з тим потрібно навчитися вгадувати за зовнішньою стриманістю і безпристрасністю емоційність і рідкісну душевну сприйнятливність мешканців острівної держави [40, с. 107].

Аналіз кількісних та якісних змін складу корпусу фразеологізмів зі значенням рис характеру людини дає можливість установити тенденцію стійкого зростання кількості рис характеру, виражених у грецькій та українській фразеології, що є відображенням універсальних процесів еволюції самосвідомості людства. Процес деталізації об'єкта номінації ФО, що виявляється в появі фразеологізмів, які позначають конкретизовані риси характеру людини, вказує на розширення та оновлення понятійної сфери, вираженої у фразеології, що є об'єктивним процесом розвитку фразеологічної системи грецької мови. У семантиці ФО, які називають риси характеру людини, знаходять вираження ідеали та цінності грецького та українського суспільства на кожному етапі його розвитку [50, с. 69].

1.3 Негативність як вид емоційно-експресивного стилістичного забарвлення

Носій культури, перебуваючи у сфері певних ситуацій, оперує всім набором конкретних способів поведінки, реагуючи на зовнішні чинники. Вербальна реакція є однією з найбільш очевидних і часто досліджуваних. Вербалізація здійснюється через мову. Мова є єдиним і унікальним засобом, здатним за своєю природою встановлювати взаєморозуміння людей. Могутність мови в тому, що вона здатна всією сукупністю своїх засобів відобразити навколишній світ, закріплювати практичні та теоретичні знання, зберігати їх і сприяти подальшому розуміння нашого неосяжного світу. Мова є найважливішим засобом людського спілкування, знаряддям передачі думок. Одночасно мова виступає в якості дзеркала національної культури, її хранителя: мовні одиниці фіксують зміст, який в тій чи іншій мірі сягає умов життя народу – носія мови. Мова дозволяє людині повідомляти свої знання іншим людям. За допомогою мови людина користується своїми знаннями в тих чи інших цілях. Мова є матеріальною формою розумової діяльності людини, потужним знаряддям пізнання. З його допомогою в процесі пізнання відбувається ідеалізація предметного світу, здійснюється перехід від чуттєвого відображення дійсності до раціонального, від відчуття і сприйняття до уявлення і поняття, відбувається формування узагальнень [18, с. 78].

З об'єктивним світом мова безпосередньо пов'язана в першу чергу зі своїм «будівельним матеріалом», тобто системою номінативних, лексико-фразеологічних одиниць. Фразеологічна система мови – явище неоднорідне і багатомірне, що передбачає можливість різних аспектів її розгляду.

Фразеологічний фонд є тією частиною мови, яка в найбільш яскравій і емоційній формі відображає уявлення мовного соціуму про правила і норми суспільного життя, міжособистісних відносинах, взаємодії з навколишнім

світом, а також про відхилення від цих правил і норм. Фразеологічні одиниці називають предмети та явища, виражають їх значимість з точки зору мовного колективу.

Перш ніж вирішувати практичні завдання кваліфікаційної роботи, з'ясуємо поняття конотації слова та конотації компонента ФО та розглянемо питання еквівалентності ФО.

Традиційно вивчається, насамперед, конотація слова, про що свідчать розвідки І.В. Арнольд, В.І. Говердовського, М.Г. Комлева, В.М. Телія, Ю.Д. Апресяна, Р. Токарського та ін. У «Словнику лінгвістичних термінів» надається таке визначення: «Конотація – додаткове значення слова, словосполучення чи виразу, його супровідні семантичні або стилістичні відтінки, що накладаються на його основне значення, служать для вираження різних експресивних, емоційно-оцінних забарвлень і можуть надавати висловлюванню урочистості, невимушеності, фамільярності тощо» [23, с. 110].

В.М. Телія визначає конотацію як «продукт історичного розвитку значень слів (та виразів), що йдуть у цьому поступальному русі не тільки за розвитком свідомості людини в процесі пізнання нею дійсності; це й ті дані, які асоціативно супроводжують знання про світ і які неявно виражаються в тексті, а конотація, вбираючи їх в себе у вигляді внутрішньої форми, експлікує з тим, щоб підготувати відповідний прагматичний (експресивний ефект)» [67, с. 98]. У цьому ж напрямі досліджували питання конотації ФО й українські мовознавці В.П. Жуков, А.В. Парій, Л.В. Мельник [30, с. 46].

Відомий фразеолог О.В. Кунін вважає, що «конотація не накладається на основний зміст слова чи ФО, а існує у складній єдності з ним, оскільки існує не лише раціональне, а й тісно з ним пов'язане чуттєве пізнання дійсності» [43, с.152]. Він виділяє чотири компоненти конотації: емотивний, експресивний, оцінний та стилістичний.

Б.В. Томашевський писав: «Стилістика є сполучною дисципліною між мовознавством і літературознавством». Стилістика мовних одиниць – спеціальний розділ стилістики, який займається вивченням експресивних властивостей мовних одиниць, особливостями їх вживання в різних умовах. Одним з основних понять стилістики є поняття стилістичного забарвлення. Мовні одиниці різних рівнів, здатні володіти відтінками, що виходять за межі основного значення слова. Загальноприйнятим є поділ мовних засобів на, так звані, нейтральні і стилістично забарвлені [4, с. 300].

Стилістичне забарвлення складається з двох компонентів: емоційно-експресивного та функціонально-стильового забарвлення. Емоційно-експресивне забарвлення пов'язане зі здатністю впливати на емоції слухача або читача, викликати ті чи інші почуття, передавати почуття мовця. Виокремлюють такі види емоційно-експресивного забарвлення:

1. урочиста, піднесена (має місце в ораторській промові, в публіцистичних текстах, в поетичних творах),
2. фамільярна (спостерігається, коли мова відрізняється крайнім ступенем невимушеності, або передає зневажливо-іронічне ставлення мовця),
3. оціночна поділяється на:
  - меліоративну (позитивна оцінка);
  - пейоративну (негативна оцінка) [25, с. 322].

Процес людського пізнання обов'язково включає в себе елемент оцінки. Ця особливість людського сприйняття навколишнього світу також знаходить відображення в мові. Оцінка як лінгвістичне поняття визначається нами як закріплене в семантичній структурі слова стилістичне співзначення, яке реалізує ставлення носіїв певної національної мови до співвідношення зі словом поняття або предмета: схвалення / несхвалення, байдужість / небайдужість. Оцінка дається за різними ознаками, проте основна сфера оцінних значень пов'язана з ознакою добре / погано та характеризує певну

дію двома протилежними за значенням оцінками: позитивною (меліоративною) та негативною (пейоративною).

С.В. Лескіна, яка займається дослідженням категорії пейоративності в англійській і російській мовах, визначає **негативність (пейоративність)** як «властивість мовних одиниць, що виявляється в здатності реалізовувати семантику зневаги, несхвалення, презирства, критики і осуду на адресу представників соціуму, чия поведінка, вчинки або особистісні якості виражають явне відхилення від моральних і соціальних норм суспільства; відхилення, що виявляється в девіантній поведінці, порушує громадський спокій і громадські правила, прийняті в соціумі, що завдає етичний, моральний або фізичний збиток представникам соціуму; характеристики, які можуть бути схильні до змін зсередини, але не ззовні. Одиниці мови, що володіють подібною семантикою, називаються пейоративами» [48, с. 9].

Також науковець зазначає, що «фразеологічні одиниці з пейоративною конотацією – це ФО, які висловлюють критику поведінки адресата, яке відрізняється від загальноновизнаних у суспільстві норм і правил. Негативність пронизує всі шари людського життя. Негативність є однією з ознак створюваної фразеологізмами картини світу. ФО з пейоративною конотацією відрізняються від ФО з меліоративною конотацією тим, що при вираженні пейоративною конотації має місце емоційний вплив на одержувача інформації (в даному випадку емоцій). При використанні ФО з пейоративною конотацією в процесі вираження емоційного ставлення необхідний адресат, на якого здійснюється вербальний вплив у вигляді критики його поведінки. Слід зазначити, що негативні реакції можуть варіюватися від простої негативної емоції, типу неприйнятність, незгода, до люті і ненависті. Але навіть у разі найсильнішої негативної емоції чисто негативна репліка або ФО з від'ємним значенням не обов'язково припускають об'єкт саме впливу. Пейоративність передбачає і вимагає процес якогось впливу на адресата з метою усвідомлення ним невірності свого вчинку. Подібне «донесення

інформації» можливо за допомогою прямого вербального пояснення, тобто через використання ФО з пейоративною конотацією, в якому закладена не тільки емоційна реакція (в цьому випадку негативна), а й осуд, критика або навіть образа комуніканта» [45, с. 14].

У кваліфікаційній роботі ми дотримуємося класифікації пейоративів В.І. Карасика. Науковець виключив зі складу корпусу пейоративів обценну лексику (від лат. *obscenus* – «непристойний, розпусний, аморальний», нецензурні вирази, ненормативна лексика) і мовні одиниці зі значенням критики, висміювання зовнішності і фізичних недоліків [32, с. 240].

На думку лінгвіста В.І. Карасика, класифікація людських недоліків, відбитих у значенні пейоративів, може бути побудована за такими ознаками:

- соціальної небезпеки протиставляють шкідливі для суспільства і шкідливі для самої людини якості (хитрун, зрадник, розпусник, дурень, ганчірка, нечупара).
- контрольованості порівнюють вчинки (прояви характеру), за які людина повинна або не повинна відповідати (нахаба, лицемір, п'яниця, кретин, зануда).
- універсальності розмежовують характеристики, які можуть бути притаманні великим класу чи малій групі людей (базіка, боягуз, крутій, шарлатан).
- визначеності зіставляють негативні якості первинного і вторинного порядку (егоїст, тупиця, нахаба, зубрила, хуліган).
- ініціативності контрастують пороки, що виділяються викривачами або відповідачами (ледар, клоун, нікчема, мегера, підлиза) [32, с. 263].

Лексичні одиниці з негативно-оцінним значенням становлять набагато більш численну групу, ніж семантична підгрупа лексичних одиниць із позитивно-оцінним значенням, або меліоративним. Очевидно, це пов'язано з позамовними чинниками. Психологічно людина схильна в першу чергу

помічати негативні характеристики оточуючих, вважаючи, що вони можуть становити небезпеку. Позитивні якості сприймаються як «нормальні», само собою зрозумілі.

З прагматичних позицій пейоративи трактують як одиниці, що передають негативну емоційну оцінку об'єкта у сфері соціальних відносин, а однією зі складових факторів прагматичної функції виступає оцінність, що має важливе значення у класифікації емоцій і розглядається в лінгвістиці в тісному зв'язку з такими категоріями: емоційність, експресивність, пейоративність.

У рамках атропоцентричної парадигми сучасного мовознавства думка американського мовознавця Е. Сепіра про те, що емоції не повинні бути об'єктом лінгвістичного дослідження, є застарілою та неактуальною. За останні роки емоційний аспект лінгвістики став об'єктом численних наукових досліджень. У цих напрямках сьогодні активно працюють такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Є.Ю. Чайковська [76], В.М. Цоллер [75], В.І. Шаховський [78] та інші. Та, незважаючи на велику кількість праць, що з'явилися протягом останнього часу як в Україні, так і за кордоном, багато проблем, пов'язаних із відтворенням емоцій у мові, так і залишаються невирішеними.

До таких проблем відноситься і питання диференціації таких важливих лінгвістичних категорій, як емотивність, оцінність та експресивність, адже складність та багатоаспектність такого психофізіологічного феномену як «емоція» зумовлює існування у лінгвістиці різноманітних підходів до трактування цих понять. У перших працях, присвячених емоційно-оцінним та експресивним аспектам мовних одиниць, терміни емотивність, експресивність та оцінність використовувалися як синоніми (Ш. Баллі, В.В. Виноградов, Д.М. Шмельов). Але починаючи з 70-х років ХХ ст. у лінгвістиці з'являється диференційний підхід до вивчення категорії емотивності, експресивності та оцінності. В цей час почали з'являтися

фундаментальні дослідження, присвячені категорії емотивності (В.І. Шаховський, Л.Г. Бабенко, А.А. Залізник), категорії оцінності (Є.М. Вольф, Н.Д. Арутюнова), категорії експресивності (В.М. Телія, Н.А. Лук'янова [53]). Завдяки цим працям А.В. Прокоійченко [59] визначив сутність та зміст цих категорій, більш чітко сформував термінологічний апарат та виявив їхні диференційні ознаки, а саме:

1. Диференціація категорій оцінності, емотивності та експресивності пов'язана із їхньою різною сутністю.

Оцінність пов'язана з логічними категоріями цінності та оцінки. Під категорією оцінності розуміються явища зовнішнього світу (предмети, вчинки, події), так і продукти розумової діяльності (ідеї, концепції), тобто те, що оцінюється, предмет оцінки [59, с. 45].

Оцінка – це мисленнєвий акт, який виражає оцінне судження суб'єкта про цей предмет [75, с. 43]. Оцінка знаходиться під впливом двох факторів: об'єктивної норми, що існує у суспільстві, та суб'єктивної норми, свого уявлення про ознаки предмету. Зіставляючи своє та чуже уявлення про референт, суб'єкт робить висновок про відхилення якостей предмета від рівня норми і здійснює оцінну предикацію. У різних випадках переважає або об'єктивна, або суб'єктивна норма. Суб'єктивність оцінних слів детермінується залежністю номінацій від суб'єктивної норми оцінки [31, с. 47].

Емотивність пов'язана з психічною стороною людської діяльності. Так, наприклад, В.М. Телія [67, с. 98] вважає, що категорія емотивності пов'язана з емоційною сферою психіки і співвідноситься із певними типами емоцій.

Проте деякі вчені (В.І. Шаховський, О.В. Кунін та ін.) визначають емотивність як мовну категорію, протиставляючи її емоційності, яка є категорією психологічною. О.В. Кунін зазначає, що емотивність – це вербалізація емоцій у мові, вираження мовними засобами почуттів, настроїв, переживань людини [43, с. 243].

Такої ж думки дотримується В.І. Шаховський, який вважає, що на мовному рівні емоції трансформуються в емотивність, тому емоційність – це психологічна категорія, а емотивність – мовна. Емоційність відображає психічний стан людини, в той час як емотивність – це вербалізація емоцій мовця [78, с. 6].

Експресивність пов'язана із людською властивістю посилювати виразність та впливову силу свого висловлювання. В.К. Харченко зазначає, що в основі експресивності лежить невідповідність певних мовних засобів мовним стандартам, саме тому ця категорія обумовлена такими факторами, як образність, інтенсивність (ознаки, дії) та ін. [74, с. 39]

Н.А. Лук'янова зазначає, що експресивність носить об'єктивно-суб'єктивний характер. Вона об'єктивна, оскільки в реальній дійсності явища, дії, ознаки, стани можуть відрізнятися своїми якісно-кількісними характеристиками, виділятися на фоні інших [52, с. 176].

Експресивність суб'єктивна, оскільки ці характеристики визначаються суб'єктом, тобто вони опосередковані його когнітивним та емоційним сприйняттям і співвіднесені із певною нормативною шкалою.

2. Функціональні відмінності категорій оцінності, емотивності та експресивності полягають у тому, що оцінність виконує аксіологічну функцію, тобто відображає думку суб'єкта щодо цінності того чи іншого предмета, явища, дії та ін. Емотивність слугує для вираження почуттів людини, тобто виконує афективну функцію. Експресивність спрямована на посилення ознаки і сприяє кращому донесенню інформації до адресата, тобто виконує прагматичну функцію. На думку В.І. Шаховського емотивність завжди пов'язана з вербалізацією власних емоцій та почуттів, в той час як експресивність пов'язана із наміром переконати у чомусь адресата [78, с. 8].

3. Ще однією відмінністю між категоріями на думку вченого В.М. Цоллера, саме наявність або відсутність адресата. Емотивність та оцінність не завжди передбачають наявність адресата, в той час як

експресивність зосереджена на адресатові, оскільки її основною функцією є функція впливу на отримувача інформації, тобто досягнення перлокутивного ефекту [75, с. 46].

4. До диференційних ознак можна також віднести те, що експресивність вимірюється інтенсивністю, а емотивність – оцінністю [78, с. 9]. Але, слід зазначити, що емотивність звісно базується на оцінності, але не зводиться до неї, а наявність оцінності в значенні слова ще не сигналізує про його емотивність.

Таким чином, проведений аналіз категорій емотивності, експресивності та оцінності дав змогу А.В. Проїченко зробити висновок, що ці поняття не є синонімічними, хоча наявність деяких спільних ознак свідчить про їх тісний взаємозв'язок.

Взаємодія категорій емотивності та негативності у фразеології обумовлено і доводиться рядом факторів. Професори Л.І. Ройзензон і Ю.Ю. Аваліані підкреслювали, що якщо лексика в своїй сукупності відображає всю суму явищ, фактів, процесів дійсності, то фразеологія охоплює, в першу чергу, сферу переживань і почуттів, печалі, радості, любові, дружби, конфлікту і боротьби, якісну характеристику.

Більшість вчених вважають емотивність мовної категорією. На думку О.В. Куніна, «емотивність – це емоційність в мовному преломленні, вираження мовними засобами почуттів, настроїв, переживань людини» [43, с. 153].

Позицію, близьку О.В. Куніну, займає В.І. Шаховський. Він відносить емотивність до функціонально-семантичної категорії і визначає її ознаки на підставі вчення О.В. Бондарка про функціональну граматику і функціонально-семантичне поле. Доводячи правомірність такого трактування, В.І. Шаховський зазначає, що емотивність є функціонально-семантичною категорією, оскільки володіє всіма її ознаками, такими, як

спільність семантичної функції – вираження емоцій; взаємодія лексичних та граматичних елементів; членування: центр – периферія [79, с. 112].

С.В. Лескіна дає таке визначення поняттю емотивності: «це механізм вербалізації емоцій позитивної та негативної полярності. Вербалізація емоцій здійснюється через емотиви, які існують у всіх мовних системах, у фразеології в тому числі. З позицій категорії емотивності фразеологічні одиниці (ФО) визначаються як фразеологічні емотиви, оскільки вони вербалізують емоції негативної і позитивної полярностей» [46, с. 153].

Діада «позитивне / негативне» в категорії емотивності представлена ситуаціями емпатії і конфлікту відповідно. Ситуації емпатії вербалізуються фразеологічними емотивами або ФО позитивної полярності, орієнтованими на вираження відповідної емоційної оцінки, що підкреслюють позитивне емотивно–оцінне ставлення мовця до адресата.

Емотивній категорії емпатії, яка виражається ФО з позитивною конотацією, протиставляється емотивна категорія конфлікту (тип емоцій – несхвалення), де відбувається зіткнення емоційних станів, в яких комунікантами переживаються негативні емоції по відношенню один до одного.

Емотивна ситуація конфлікту виражається фразеологічними знаками з негативною конотацією.

Категорія негативності – одна з найвищих форм судження про об'єктивний світ, в якій судження проявляється через осуд і критику, а об'єктивний світ через вчинки і якості представників соціуму. Категорія негативності відображає істотні, загальні відносини явищ дійсності (вчинки і якості особистості) і явищ пізнання, що утворилися як результат узагальнення історичного розвитку пізнання і суспільної практики (моральні та соціальні норми поведінки, прийняті в певному соціумі); вона являє собою структуровану групу суміжних понять, вербалізованих одиницями мови, що об'єднуються загальною властивістю пейоративності, які володіють

перлокутивний силою, контролюючою функцією і комунікативними максимами, що обумовлює її прагмалінгвістичний статус [48, с. 51]. Будь-який пейоратив відноситься до пласту негативно-оцінної лексики і може визначатися як негативно-оцінна одиниця мови.

Взаємодія категорій емотивності і негативності обумовлено тим, що негативні ФО (НФО) є знаками, що виражають емоції негативної полярності, вербалізуються емотивні ситуації конфлікту.

Засоби вираження негативної конотації прийнято об'єднувати в дві великі групи: імпліцитні та експліцитні [58, с. 83]. Імпліцитність – явище, яке характеризується невираженістю елементів значення формальними засобами. Імпліцитність виявляється в усіх системах мови, в тому числі і у фразеології. За рахунок імпліцитності мовним одиницям надається додаткова глибина і багатошаровість. Імпліцитне заперечення є смисловою мовною категорією. Виявлення імпліцитного заперечення можливо при аналізі семантики тієї чи іншої мовної одиниці. Особливість імпліцитного заперечення, як і будь-який інший імпліцитної категорії, полягає в асиметрії, тобто невідповідності плану змісту і плану вираження, а також у невиразності значення формально-граматичними показниками [80, с. 92]. Подібне вираження пов'язане з тим, що в багатьох випадках негативна конотація ФО не має формальних засобів вираження в синтаксичній структурі речення, тобто план змісту не збігається із планом вираження.

Експліцитна негативна конотація виражається граматичними і лексичними засобами, що мають формальну ознаку заперечення. Це правило поширюється і на ФО ґрунтуючись на авторській типологізації емотивів [46, с. 182], відзначаємо: власне емотиви є лексичним засобом вираження експліцитно негативної конотації, потенційні емотиви – граматичним.

Негативна конотація не стільки заперечує, скільки висловлює негативне судження. Негативна конотація є частиною категорії заперечення, тобто більш вузьким поняттям, з одного боку, але більш складним, з іншого.

Іншими словами, негативна конотація висловлює відсутність предмета чи ознаки в певних просторово-часових рамках за допомогою лінгвістичних (експліцитно або імпліцитних) засобів, тобто відсутність предмета чи ознаки значне й важливе для реципієнта або адресанта, тобто має місце оцінка подібної відсутності і вираження ставлення адресанта до даного факту [48, с. 34].

Зіставне вивчення фразеологічних одиниць мов віддаленої спорідненості, зокрема грецької, української і англійської, має своїм завданням виявлення і дослідження їх спільних і відмінних особливостей, насамперед з'ясування їх семантичної співвідносності – встановлення ступеня еквівалентності (повної чи неповної), відтворення за допомогою фразеологічних аналогів або ж констатування безеквівалентності з наступним якомога точнішим відтворення їх змісту і стилістичного забарвлення засобами іншої мови.

На сьогодні спостерігаються розбіжності у поглядах дослідників щодо визначення критеріїв віднесеності тих чи інших фразеологізмів до груп повних чи часткових еквівалентів та аналогів.

ФО можуть мати національний чи інтернаціональний характер, і залежно від того, наскільки у ФО представлена національна специфіка, їх можна поділити на такі групи:

- фразеологічні одиниці, що мають еквіваленти (повні чи часткові) в іншій мові (НС від 1 до $\approx 99\%$);
- безеквівалентні ФО, зміст яких не можна зіставити з будь-яким іншомовним поняттям (НС – 100%).

Прислів'я, приказки, крилаті слова, інтернаціональний характер яких оснований на спільності джерел (Біблія, «Байки» Езопа, «Дон-Кіхот» Сервантеса, п'єси Шекспіра тощо) або на паралельності мисленнєвих процесів різних народів, мають свої готові (сформовані суспільством)

відповідники в різних мовах, тобто, одиниці тотожні або дуже близькі за значенням і метафоричною основою [19, с. 201].

Питання фразеологічної еквівалентності досліджували О.В. Кунін, В.Г. Гак, Е.М. Солодухо, Н.В. Любчук та багато інших вітчизняних та зарубіжних учених.

О.В. Кунін виділяє повні та часткові еквіваленти [43, с. 8]:

Повні еквіваленти – це моноеквіваленти, що співпадають за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичним спрямуванням і граматичною структурою.

Таких відповідників небагато:

- фразеологізми інтернаціонального характеру, основані на міфології, біблійних легендах та історичних фактах: *альфа і омега* – *alfa i omega*;
- порівняння: *білий, як сніг* – *white as a snow*;
- прислів'я чи приказки: *берегти, як зіницю ока* – *guard (smb, smth) like the apple of one's eye*;
- дієслівні словосполучення: *будувати на піску* – *build on sand*.

Часткові еквіваленти не означають якоїсь неповноти в передачі значення, а лише мають лексичні, граматичні чи лексико-граматичні розбіжності за наявності однакового стилістичного спрямування.

1. Часткові лексичні еквіваленти збігаються за значенням, стилістикою, для них властиві:

- певні розходження за лексичним складом (граматична структура може збігатися або ні) та близькість за образністю: *багато води утекло* – *a lot of water has flown under the bridge*;
- наявність лише одного ідентичного компонента: *лити воду в криницю*, *cast the water into the sea*.

2. Часткові граматичні еквіваленти – співпадають за значенням, стилістикою, образністю, однак відрізняються числом (однина/множина) чи порядком слів, наприклад, *замутити воду*, *muddy the waters*.

На думку О.Ф. Арсентьєвої, яка досліджувала ФО англійської та російської мов, семантично орієнтовані на людину, до міжмовних фразеологічних еквівалентів належать різномовні ФО з тотожною семантикою, структурно-граматичною організацією і тотожним складом [10, с. 97]. До фразеологічних аналогів дослідниця відносить фразеологізми, які виражають однакове або близьке значення, але характеризуються відмінністю або приблизною подібністю внутрішньої форми. Для фразеологічних аналогів також притаманний збіг сигніфікативно-денотативного значення і суб'єктивно-оцінної конотації [10, с. 106].

Виділення і аналіз міжмовних фразеологічних еквівалентів і аналогів з урахуванням образності, суб'єктивно-оцінної і емоційно-експресивної конотацій дає можливість визначити ступінь відповідності грецьких, українських і англійських ФО на позначення рис характеру людини.

Висновки до розділу I

Фразеологія – це наука, об'єктом якої є вивчення стійких словосполучень із повністю або частково переосмисленим значенням, які називають фразеологічними одиницями. Фразеологія має свої специфічні завдання, найважливішими з яких є вивчення особливостей структури фразеологічних одиниць і механізм їх творення, причини їх фразеологізації, з'ясування історико–етимологічної основи ФО, законів їх розвитку.

Фразеологічні одиниці мови дуже різноманітні і багатоаспектні по висловленими ними значенням, структурі, ступені семантичної нерозчленованості, функціям у мові і т.д. У зв'язку з цим питання про

класифікацію фразеологізмів є досить важким і викликає часом суперечливі судження. Проблемами фразеології займалось багато науковців, серед них В.В. Виноградов, В.Л. Архангельський, М.М. Шанський, О.В. Кунін, М.М. Шанський, А. Анастасіаді-Сімеоніді, Ш. Баллі, Л.П. Сміт та інші. Одним із суперечливих питань є термінування мовної одиниці, що є першоелементом фразеології.

Людині як суб'єкту, що усвідомлює й говорить певною мовою, приписують активну роль у формуванні мовних одиниць. У контексті сучасних лінгвістичних досліджень антропоцентричність зосереджує увагу на особливості ролі людини, її свідомості, світобаченні в організації й використанні мови як засобу спілкування, зберігання, переробки й передачі знань. З позиції антропоцентричної парадигми людина пізнає світ шляхом усвідомлення себе, своєї теоретичної й предметної діяльності у ньому, що проявляється в мові. Відтак закономірним стало введення поняття «мовної особистості» з її поведінковими, мовленнєвоповедінковими, когнітивними й ціннісними характеристиками.

Етнопсихологія – це наука, основний предмет якої є вивчення національного духу, особливості психічної поведінки етнічних общностей у системі уявлень і кодів поведінки; етнопсихологія аналізує етнічну свідомість, закріплену в традиціях, звичаях, моралі, правових і естетичних нормах. Головними поняттями етнопсихології є національна мовна особистість та національний характер.

На думку А.М. Львовичіної найповніше національний характер проявляється у національній культурі, яка виражає етнічну своєрідність народу. Національний характер є своєрідним специфічним поєднанням загальнолюдських рис у конкретних історичних і соціально-економічних умовах існування нації.

Кунін О.В. вважав, що конотацію визначають як допоміжний зміст слова, як стилістичні відтінки, які накладають на його основний зміст.

Конотація не накладається на основний зміст слова чи фразеологізму, а знаходиться у складній єдності з ним, так як існує не тільки раціональне, але і тісно з ним пов'язане чуттєве пізнання дійсності. Конотація має структуру з чотирьох компонентів у системі мови: експресивного, емоційного, оцінного і функціонально-стилістичного.

Згідно з С.В. Лескіною, негативні (пейоративні) ФО – це ФО, які володіють негативною конотацією, тобто несуть властивість пейоративного, що виражає несхвалення, приниження, володіють конотацією, яка в деякій мірі відхиляється від еталону або норми.

Негативність взаємодіє з категоріями оцінності, емотивності та експресивності. Взаємодія категорій емотивності і негативності обумовлено тим, що негативні ФО є знаками, що виражають емоції негативної полярності, вербалізуються емотивні ситуації конфлікту.

Емотивність пов'язана з психічною стороною людської діяльності. Експресивність пов'язана із людською властивістю посилювати виразність та впливову силу свого висловлювання. Емоційна сфера мовної особистості, як необхідна складова її розвитку, передбачає, насамперед, функціонування власне психологічних емоцій, що виражають особливості реалізації як власних мовних мотивів, так і задоволення національно-культурних амбіцій свого народу через функціонування мови у світовому просторі.

Оцінність пов'язана з логічними категоріями цінності та оцінки. Оцінність дозволяє розглядати мову не тільки як засіб пізнання світу, але як засіб відображення людських почуттів, емоцій, інтенцій. Оцінне відношення до явищ об'єктивної дійсності є невід'ємною властивістю людського пізнання, яке позитивно або негативно відображається у мовних одиницях.

Фразеологізми, що характеризують риси характеру особистості, є результатом потреби у виражальних засобах комунікації – вираженні почуттів, емоційних оцінок, засобів емоційного впливу, влучних характеристик людини.

Отже, існує цілий ряд факторів, таких, як соціально-економічний устрій, географічні умови, культура, релігія, політичний лад, що тим чи іншим чином впливають на національний характер.

РОЗДІЛ II. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВОГРЕЦЬКИХ, УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ФО З НЕГАТИВНОЮ КОНОТАЦІЄЮ НА ПОЗНАЧЕННЯ РИС ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ

2.1. Семантичний аналіз негативних ФО на позначення рис характеру людини у новогрецькій, українській та англійській мовах

Фразеологія останніми десятиріччями повертає до себе дедалі більшу увагу дослідників – мовознавців, а також істориків, літераторів та педагогів. І це цілком зрозуміло. Вона, як і мова взагалі, є надійною схованкою здобутків культури, звичаїв, прагнень і сподівань народу, одним із найважливіших джерел для дослідження його минулого життя [43, с. 255].

За останні роки проблема характеру людини викликає особливу увагу учених і є предметом дослідження не тільки філософії чи психології, а й лінгвістики. Інтерес дослідників обґрунтований, оскільки кожній людині властиві істотні особливості, які позначаються на її діяльності та поведінці. Про одних говорять, що вони працьовиті, дисципліновані, скромні, чесні, сміливі, колективісти, а про інших – лінькуваті, хвалькуваті, неорганізовані, честолюбні, самовпевнені, нечесні, егоїсти, боягузи. Ці й подібні до них риси виявляються настільки виразно й постійно, що становлять собою типовий вид особистості, індивідуальний стиль її соціальної поведінки. Такі психологічні особливості називаються рисами характеру [68, с. 126].

Характер – це сукупність стійких індивідуально–психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до колективу, до інших людей, праці, навколишньої дійсності та самої себе [68, с. 127].

Характер людини і механізми його лінгвістичного забезпечення завжди були предметом наукових пошуків. До мовних одиниць, які покликані

виражати якості характеру людини, передусім належать фразеологічні одиниці. Фразеологізми виникають в мові не для того, щоб називати які-небудь предмети чи явища, що з'явилися, а для того, щоб через образну уяву характеризувати вже назване словом поняття.

Семантика фразеологічних одиниць тісно пов'язана з фоновими знаннями носія мови, із практичним досвідом особистості, культурно-історичними традиціями народу, який користується цією мовою [20, с. 3–4]. Фразеологізми – це семантично зв'язані сполучення слів, які, на відміну від подібних до них за формою синтаксичних структур (висловів або речень), не утворюються в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значенневих закономірностей поєднання лексем. Це стійкі синтаксичні одиниці неподільної та цілісної конструкції. Фразеологічні одиниці надають об'єктам дійсності ознаки, вони асоціюються із картиною світу, оцінюють її, та виражають ставлення до неї [1, с. 67]. Своєю семантикою фразеологічні одиниці спрямовані на характеристику людини та її діяльності.

Аналіз фразеологічних одиниць на позначення якостей характеру людини було здійснено на основі вибірки фразем із таких джерел, як: Πατρουνόβα Ο.Β. «Σύντομο ελληνο-ρωσσικό λεξικό ιδιωματικών εκφράσεων» [84], Τότσκας Φ. «Ελληνικές παροιμίες» [86], Μερακλής Μ.Γ. «Παροιμίες ελληνικές και των άλλων βαλκανικών λαών (συγκριτική έκδοση)» [83], Білоноженко В.М. «Словник фразеологізмів української мови» [15], Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. «Фразеологічний словник української мови» [73], Кунін О.В. «Англо-російський фразеологічний словник» [42].

В результаті суцільної вибірки із цієї літератури було отримано 239 негативні ФО на позначення рис характеру людини в новогрецькій мові, 230 ФО – в українській мові та 283 ФО – в англійській (див. Додаток А).

В досліджуваних мовах негативних рис характеру значно більше ніж позитивних. Це пояснюється значною мірою тим, що фразеологізми цього типу застосовуються у мовленні людини, яка знаходиться у стані афекту.

Психологи визначають афект як негативний емоційний стан, відчуття психологічного дискомфорту та незахищеності при підвищеній чутливості індивідуума. Він пов'язаний із втратою (реальною чи уявною) відчуття захищеності або із зниженням цінності власного «Я» людини [60, с. 75].

Розумова діяльність у такий момент відключається, а чуттєва – включається повністю, щоб направити всі психічні сили організму на самозахист. Психологи твердять, що в такому стані людина спирається на так звану родову пам'ять – її інстинкти і підсвідомість. Підтвердження цьому ми знаходимо і у роботах лінгвістів. Так, А.Д. Райхштейн писав: «Загальна семантична асиметрія фразеологічної системи (зміщення в сторону негативних значень) може бути пояснена більш частою і диференційованою емоційною і мовною реакцією людей саме на негативні явища, а також характерною для афектних, тобто різко негативних емоційних станів, тенденцією до використання готових, мовленнєвих форм і в тому числі стійких словесних комплексів» [60, с. 77].

Проаналізувавши фразеологічний корпус новогрецької мови, можна виділити такі риси характеру та навести приклади ФО з негативним значенням на позначення рис характеру в новогрецькій мові (див. Додаток Б.1):

1. Дурість: *ο άνθρωπος αγράμματος ξύλο απελέκητο, το άδειο κεφάλι.*
2. Підлість, підступність: *κακό (αισχρό) αγχείο, ο άνθρωπος του διαόλου.*
3. Нікчемність: *ο άχθος αρούρης, ο άνθρωπος της δεκάρας.*
4. Лінь: *κρέμονται τ'άντερά του και δεν τα σηκώνει, δεν πάει να κόψει το λαιμό του.*
5. Жадібність: *αυτός έχει κάβουρα, κουρεύει και το αυγό.*
6. Байдужість: *ο μήνας εννιά, όξω νου και πέρα βρέχει.*
7. Божевілля: *είναι για την κρικέλλα, έχασε τα λογικά του.*
8. Упертість: *το αγύριστο (μουλαρήσιο) κεφάλι, η κόκα αρβανίτικη.*
9. Балакучість: *το απύλωτο στόμα, η γλώσσα ροδάκι.*

10. Злостивість: *ο αποφώλιον τέρας, η μαύρη (κακή) καρδιά.*
11. Χιτρίστη: *σε πουλάει και σ'αγοράσει, η κουτσουνόρα (παμπόνηρη) αλεπού.*
12. Лицемирність: *το αμύριστο λουλούδι, το δίκωλο πινάκι.*
13. Зарозумілість: *το στητό καδρόνι, τον έφαγε η μεγάλη ιδέα.*
14. Боягузтво: *δεν του βαστάει ο κόλπος, έχω καρδιά λαγού.*
15. Лихослів'я: *το αισχρό (απύλωτο, άσχημο) στόμα, έχω ένα στόμα.*
16. Надокучливість: *πάει παντού σαν μαινανός, μπαίνω στό ρουθούνι.*
17. Хвалькуватість: *ο ασκός πεφουσημένος, το παλλικάρι της φακής.*
18. Нахабність: *ο γάιδαρος ξεκαπίστρωτος, το κυπραίικος γαιδούρι.*
19. Легковажність: *τον παίρνει, ο άνθρωπος του σκοινιού και του παλουκιού.*
20. Μовчазність: *βγάζει τα λόγια του με την τσιμπίδα, από το σαγαρό ποτάμι να φοβάσαι.*
21. Жорстокість: *η κρύα καρδιά, η πέτρινη καρδιά.*
22. Неуважність: *είναι σκόρπιο χωριό; όποιος βιάζεται, σκοντάφτει.*
23. Слабохарактерність: *άγεται και φέρεται.*
24. Запальність: *ο άνθρωπος ξεσίπωτος, γάιδαρος αδέσποτος.*
25. Складний характер: *εγώ το λέω του σκύλου μου κι ο σκύλος της ουράς του.*
26. Недовірливість: *ο άπιστος Θωμάς.*
27. Про жінок (культуролоγичні особливості): *τον παίρνει.*
28. Про чоловіків: *ο άνθρωπος του σκοινιού και του παλουκιού.*

Ναочно продемонструвати розподіл ΦΟ з негaтивним значенням на позначення рис характеру в новогрецькій мові в процентному співвідношенні можна за допомогою діаграми (див. Додаток Β.2).

В українській лінгвокультурі існують нижченaведені риси характеру з прикладами негaтивних ΦΟ, що позначають риси характеру (див. Додаток Β.1):

1. Дурість: *несовна розуму, без голови, голова соломοю набита.*
2. Лінь: *собак ганяти, дурня валяти (клеяти).*

3. Хитрість: *бестія продувна, простий, як свиня, а лукавий, як гадюка.*
4. Підлість, підступність: *підвезти візка, підкласти (підсунути, підставити) свиню.*
5. Лицемірність: *крутія крутити, лити крокодилові (крокодилячі) сльози.*
6. Балакучість: *як та баба Параска, мати довгий язик.*
Слабохарактерність: *ні риба ні м'ясо, лицар на годину.*
7. Лихослів'я: *газета ходяча, довгий язик.*
8. Упертість: *мідний лоб, впертий, як осел.*
9. Нікчемність: *не вартий і ламаного гроша, тютя з полив'яним носом.*
10. Жадібність: *несита пелька, нечиста рука.*
11. Зарозумілість: *високо нестися, напускати пихи на себе.*
12. Запальність: *гаряча голова, слабий на утори.*
13. Жорстокість (безжалісність): *луску шкребти з кого, варити воду з кого.*
14. Боягузтво: *мотузяна душа, заяча душа.*
15. Байдужість: *черстве серце, живий труп.*
16. Легковажність: *горобці цвірінькають у голові, вітер у голові грає.*
17. Мовчазність: *валаамова ослиця, не видавши слова.*
18. Злостивість: *підшитий собаками.*
19. Надокучливість: *в'їдлива людина, взяти за печінки кого-небудь.*
20. Нахабність: *сорому немає, не боятися / не побоятися гріха (бога).*
21. Хвалькуватість: *горластий чванько.*
22. Улесливість: *з медом та (з) маком.*
23. Складний характер: *твердий горішок.*
24. Недовірливість: *хома невірний (невірячий).*
25. Неуважність: *ляпати вухами.*

В діаграмі кількісного аналізу ФО з негативною конотацією на позначення рис характеру в українській мові у відсотках проілюстровано, яку

частку займає та чи інша риса характеру від загального обсягу (див. Додаток В.2).

Для позначення негативних рис характеру в англійській мові використовуються такі ФО з негативно-оцінним значенням на позначення рис характеру людини, які можна розділити на нижченаведені групи (див. Додаток Г.1):

1. Дурість: *a dumb bunny; have rocks in one's head.*
2. Підлість, підступність: *a dirty dog, chevalier of industry.*
3. Лицемірність: *bear two faces under one hood; wolf in sheep's clothing.*
4. Божевілья: *have got apartment to let, as mad as a beetle.*
5. Балакучість: *a hot-air artist, have a long (loose) tongue.*
6. Мовчазність: *as silent as a grave, a wooden Indian.*
7. Лінь: *lazy beggar (dog, bones); let the grass grow under one's feet.*
8. Байдужість: *as cold as charity, play the hog.*
9. Нікчемність: *a whipping boy, a dead dog.*
10. Хитрість: *a deep file, as tricky as a monkey.*
11. Слабохарактерність: *to follow like sheep; balaam's ass.*
12. Зарозумілість: *a high horse; proud as a peacock.*
13. Надокучливість: *the old of the sea, a wet blanket.*
14. Про чоловіків (культурологічні особливості): *a gay Lothario, a man of Belial.*
15. Легковажність: *as light as a butterfly, a gay cat.*
16. Боягузтво: *be afraid of one's shadow;*
17. Запальність: *a fighting cock, as fierce as a tiger.*
18. Про жінок: *a social butterfly, a high kicker.*
19. Жадібність: *be full of oneself; whip the cat.*
20. Злостивість: *the black man, the Lord Harry.*
21. Улєсливість: *as sweet as honey, have an oily tongue.*
22. Жорстокість: *as hard as flint, as hard as iron.*

23.Замкнутість: *keep oneself to oneself, a bad mixer.*

24.Упертість: *as stubborn / obstinate as a mule, not to budge (або yield) an inch.*

25.Складний характер: *be kittle cattie to shoe, a tough customer.*

26.Лихослів'я: *character assassin, words cut (hurt) more than swords.*

27.Нахабність: *over the fence.*

28.Хвалькуватість: *a publicity hound.*

29.Недовірливість: *trust smb. as far as one can fling a bull by the tail.*

30.Неуважність: *absense of mind.*

Для того, щоб наочно проілюструвати, яке місце посідає кожна риса характеру у процентному співвідношенні, ми використовували діаграму (див. Додаток Г.2).

Однією з причин такої великої кількості негативних рис характеру в досліджуваних мовах є те, що люди схильні більше помічати за іншими негативні риси, погані вчинки, слова, оскільки щось хороше сприймається як належне. Фразеологічні одиниці мають експресивно-емоційні властивості, тому їх і використовують, щоб якнайяскравіше та найбільш виразно підкреслити риси характеру людини.

Узагальнимо у вигляді порівняльної таблиці кількісний розподіл ФО з негативним значенням, які виражають негативні риси характеру людини в новогрецькій, українській та англійській мовах (див. Додаток А).

Аналіз матеріалу показує, що найбільш поширеним людським недоліком, відбитим у фразеології, який складає найчисленішу групу рис характеру людини у всіх трьох мовах, є «дурість». Дурень як соціальний тип є по своїй сутності антигерой, його поведінка розцінюється як щось кумедне і неналежне.

У новогрецькій мові дурнів порівнюють з колодою: *άνθρωπος αγράμματος ζύλο απελέκητο* (людина невчена, мов необроблене дерево), *τενεκές* *ζεγάνωτος* (необроблений метал; людина, яка не має необхідних знань, щоб

зробити хорошу роботу), *το ξύλο απελέκητο* (неотесана колода), або з жуйними тваринами: *τρώω κουτόχορτο* (*χόρτο, λάχανα, άχυρα, πίτουρα*) (їсти траву, від якої людина стає дурною), *μασάω σανό* (жувати сіно). Також існують соматичні ФО з негативною конотацією, що вказують на брак розумових здібностей людини: *ένος κοκκόρου γνώση* (обмежена людина), *το κουκούτσι μυαλό* (голова без мізків), *το μυαλό καδρόνι* (набитий дурень), *το άδειο κεφάλι* (порожня голова), *ένας έξυπνος κάνει απ'την αρχή, αυτό που ο βλάκας κάνει στο τέλος* (те, що розумний робить з початку, дурень робить з кінця), *έβαλε το λύκο να φυλάξει τα πρόβατα* (залишив вовка охороняти овець). Дурень має «прикраси»: *ο βλάκας με κορώνα* (досл. дурак з короною; повний дурень), *ο βλάκας με περικεφαλαία* (досл. дурень із шоломом; набитий дурень).

В українській мові дурнів порівнюють із тваринами: *дурний як вівця, баран; дурний, як турецький кінь*, іронічні *розумний, як Хведькова кобила* або *розумний, як Беркове теля*. В українських порівняннях нерозумна особа може бути пов'язана з уявленням про переміщення згори вниз: *як дурень з дуба, як дурень з печі*. Нерідко українці порівнюють людину з колодою або пнем: *дурний як пень, дурний, як ступа (як колода)*. Також, в українській мові є виразнішими соматичні порівняння з компонентом «голова»: *дубова голова, тирса у голові, голова соломною набита, порожня голова, нема клепки в голові, голова клоччям набита, капустана голова дірка в голові* тощо.

В англійській мові дурнів часто порівнюють з дітьми (*Children and fools must not play with edged tools*). Дурість невиправна (*He who is bom a fool is never cured*), але заразлива (*One fool makes many*), дурнем буває кожен (*Every man is a fool sometimes, and none at all times*). Але дурень може виявитися радником і пророком: *A fool may give a wise man counsel*. З іншого боку, цей фразеологізм показує складне ставлення до мудрості і дурості, їх неоднозначність. Основні характеристики дурнів в англійській мові такі: люблять у все втручатися (*Fools will be meddling*); не вміють зберігати гроші (*A fool and his money are soon parted*); уперті (*A wise man changes his mind, a*

fool never will), доставляють великі клопоти (*A fool may throw a stone into a well which a hundred men can not pull out*). Але розумні люди використовують дурних (*Fools make feasts and wise men eat them*). Крім того, дурість не приховаєш (*More people know Tom Fool than Tom Fool knows*).

Другою за чисельністю посідає місце така риса характеру, як підлість (підступність). Ця риса характеру людини співпадає в українській (*лиха личина, продувна бестія, покидьки суспільства, підсунути свиню*) та англійській мові (*a hard case* (невиправна людина, затятий злочинець), *to play a dirty trick* (робити підлість), *chevalier of industry* (лицар легкої наживи), *artful dodger* (пройдисвіт)), адже в новогрецькій (*δεν έχει ούτε πίστη ούτε νόμο* (у неї немає ні честі, ні совісті), *από κακό χρεοφειλέτη κι'ένα σακκάκι* (з паршивої вівці хоч вовни жмут)) вона займає нижчу позицію.

Одне з чільних місць посідають фразеологізми з зооморфним компонентом та мають негативну оцінку. За допомогою цих зоосемізмів виражаються різні риси характеру людини.

Наприклад, в трьох досліджуваних мовах символіка вівці практично ідентична: вівця є символом страху, лагідності, покірливості, що межує з пасивністю і дурістю. У сучасному світі так ми говоримо про людину, яка є безвольною, дурною, безвідповідальною [48, с. 24]. Але, якщо додати до цього символу негативний компонент значення (*паршива вівця, το μαύρο πρόβατο, το ψωριάτικο πρόβατο, black sheep (of the family), lost sheep*), то отримуємо негативну емоційну оцінку.

З емотивної точки зору образ вівці передає печаль і безвихідність, що пов'язано з багатовіковою традицією приносити в жертву язичницьким богам саме цю тварину. Але назва цієї тварини містить позитивну конотацію, згідно біблійних текстів, Ісус Христос народився в овечому стійлі «*божа овечка, сумирний, нешкідливий як вівця*». У той же час носії різних мов можуть по-різному сприймати той чи інший образ тварини. Зазвичай ці відмінності обумовлені екстралінгвістичними факторами, наприклад, природною зоною

проживання тварин, ступенем їх використання людиною у своїй діяльності, або пов'язані з повір'ями, уявленнями народу, забобонами. Тримати чорних овець було комерційно не вигідно, бо їх шерсть низько цінувалася, її неможливо було пофарбувати в бажаний колір. Тому, чорних овець відбраковували, не допускаючи до розмноження, але все знову і знову з'являються в стаді чорні ягнята, котрі народжувалися від білих батьків. Крім того, через нерозуміння причин цього явища, в Англії XVIII-XIX століть чорного ягня вважали «позначеним дияволом».

Загалом, символіка тварин є культурним елементом, який відповідає кожній мовній спільноті. У кожній культурі найбільш розповсюджені тварини вважаються ті, хто має одне або декілька властивостей (якостей, фізичних характеристик або поведінки). Люди можуть бути хитрими, як лисиця, швидкими, як зайці, повільними, як черепаха, впертими мов осел.

В українській та англійській фразеологічній картині світу вовк є символом лицемірства, наприклад: укр. *вовк в овечій шкурі* та англ. *a wolf in sheep's clothing*. Значення цієї символіки зумовлено її біблійним походженням. У Новому Завіті говориться, що потрібно остерігатися фальшивих пророків, «які прийдуть до вас у овечому одязі, але в душі вони справжні вовки». Собака в українській фразеологічній картині світу є символами злості (*злий, як собака; підшитий собаками*).

В англійській мові собака та вовк можуть мати дещо інше значення:

- «підлість» – *yellow dog* (підла людина, ганебна істота, пройдисвіт), *the big bad wolf* (небезпечна, страшна особистість);
- «нікчемність» – *the dogs bark, but the caravan goes on* (собаки гавкають, а караван іде);
- «мовчазність» *a dumb dog* (людина, з якої слова не витягнеш).

Для вербалізації риси характеру «підступність» в українській та новогрецькій фразеологічній картині світу використовуються символи такі, як гадюка (змія), собака, лис (лисиця): *підколотна (потайна) гадюка (гадина)*,

старий лис, стара лисиця, потайний собака (Сірко); то φίδι κολοβό (змія підколодна), *то φίδι φύλα (φύλαξε το φίδι) το χειμώνα, να σε φάει (δαγκώσει) το καλοκαίρι* (пригріти змію на своїй шиї).

Символами хитрості в українській лінгвокультурі є лис (лисиця), в'юн, риба та гадюка: *витися (звиватися, крутитися) в'юном, Лис Микита, слизький, як в'юн, простий, як свиня, а лукавий, як гадюка*, у англійській та грецькій лінгвокультурі – вугор: *as slippery as an eel; γλιστράει σαν το χέλι* (він слизький як вугор).

Боязливість символізують в українській лінгвокультурі миша (*мишача душа*) та заєць (*заяча душа*), у новогрецькій – заєць (*έχω καρδιά λαγού*), та в англійській – осел (*an ass between two bundless of hay*).

Корпусний аналіз виявив, що в досліджуваних мовах фразеологічні одиниці можуть утворюватися за допомогою назв частин тіла (соматизмів (від грецьк. σώμα – тіло)) людини або тварини. Це одна з обширних і продуктивних груп у фразеології. Широке вживання соматизмів у складі одиниць фразеологізмів в значній мірі обумовлене тим, що соматизми є одним з якнайдавніших шарів у лексиці різних мов і входять до ядра основного складу словникового фонду мови.

Популярності соматичних фразеологічних одиниць сприяють також актуальність змісту, яскрава образність, народність, нескладність граматичного оформлення і стилістичне різноманіття.

Характерною межею соматичної фразеології є наявність у мовах численних аналогів, дуже близьких по образній спрямованості словосполучень. Ця особливість різко відрізняє соматичні фразеологізми від інших тематичних груп одиниць фразеологізмів. Збіг образності соматичних фразеологізмів в різних мовах пояснюється не тільки запозиченням, але і загальними закономірностями, які приводять до виникнення близьких одиниць фразеологізмів, що демонструють універсальний характер

перенесення соматичних лексем, їх функціонально-семантичну динаміку у складі фразеологізмів.

Назви частин тіла так продуктивно використовуються у метафоричних сполученнях, тому що при назві нового об'єкту у людини виникає асоціація перш за все з тим, що йому добре знайомо, що постійно знаходиться при ньому. В першу чергу людина порівнює навколишні предмети з самим собою, з частинами свого тіла. Завдяки тому, що частини тіла постійно знаходяться перед очима, вони і стають своєрідними еталонами для порівняння.

У трьох досліджуваних мовах такі риси характеру, як улесливість, балакучість та лихослів'я об'єднують соматичні компоненти *язык, η γλώσσα, το στόμα, a tongue*, які мають різне значення залежно від їх лексичного оточення. Язык – як орган людського тіла часто символічно прирівнюється до «мови». Наприклад, фразеологізми в українській мові – *мати довгий язык, гострий язык, язык поза вухами теліпається, язык як лопатень (лопата, помело, млин)*, в новогрецькій – *γλώσσα ροδάκι, η γλώσσα (που κόβει) ψαλίδι, δεν έχει ξεματαλωμό η γλώσσα του, ακλείδωτο στόμα, αστέγνωτη γλώσσα* та в англійській мові – *have a glib tongue, have a long (loose) tongue, have a sharp tongue, a tongue as long as a stock-whip* означають дуже балакучу людину, яка любить говорити багато зайвого, непотрібного, неправдивого. В новогрецькій та українській мовах таку людину, яка здатна говорити грубо, з образливою прямоотою називають *αισχρό (απύλωτο, άσχημο) στόμα, έχω ένα στόμα, έχει το φαρμάκι στο στόμα* (його уста виділяють отруту); *різкий на язык, злі язики, розпустити языка, як та баба Параска*. В англійській мові улесливу людину, яка говорить нещиро, є підлабузником, про таку людину кажуть *have an oily tongue, have a smooth tongue, the tongue is not steel but it cuts* (злий язык вбиває, не бійся ножа, а языка).

Соматичний компонент *голова* вказує на брак розумових здібностей людини. Це значення мають наступні фразеологізмами з негативно-оцінним

компонентом, в українській мові – *дурна голова, порожня голова, капустана голова, голова дірява, голова соломою набита, голова з вухами, дубова голова, тирса у голові, дірка в голові, жуки в голові*; в новогрецькій – *κουκούτσι μυαλό, μυαλό καδρόνι*; в англійській – *soft in the head, a woolen head, have a head like a sieve*.

Також, ми виділили ФО з особовим іменем, які позначають риси характеру людини та виражають негативну оцінку в новогрецькій, англійській та українській мовах:

- *Хома невіруючий, у лінивої Хими свято щоднини* (лінива, хитра жінка), *як Мартин мила наївся, як та баба Параска* (язиката, чванлива), *Леська та Хвеська хоч якого дзвона перегудуть* (жінка, яка багато говорить, базіка), *лис Микита, вовк сливи поїв, а Тихон усом моргає* (хитрий чоловік), *Дунька з бараків* (дурна, тупа, недалека людина).
- *ο άπιστος Θωμάς, σαρανταπέντε Γιάννηδες ενός κοκόρου γνώση* (дурні), *κομίζει γλαύκα ες Αθήνας* (зарозуміла людина), *μπρος Μαρία και πίσω Γιάννης, να σε κάψω Γιάννη, να σ' αλείψω μέλι; ολη μέρα καλογιάννη και το βράδυ κακογιάννη* (так, називаємо людину, яка нас втішає або намагається про нас дбати, але сама ж приносить нам шкоду), *Γιάννης κερνάει και Γιάννης πίνει* (егоїстична людина);
- *doubting Thomas, lazy Lawrence* (ледача людина, нероба), *good-time Charlie* (гульвіса), *Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (людина-перевертень, в якому бере початок, то зле, то добре начало Р.Л. Стивенсон), *Hole Joe* (людина, яка прикидається набожною або добродісною), *A proper Charley* (дурень), *Tom o'Bedlam* (божевільна людина), *Jack in office* (зарозуміла людина), *As proud as Lucifer* (гордий як диявол, зарозуміла, гордовита людина), *The Lord Harry* (зла людина, диявол, сатана), *Balaam's ass* (мовчазна, покірна людина, Валаамова ослиця), *A Peeping Tom* (надто допитлива людина;

людина, яка відрізняється нездоровою цікавістю), *King Log* («король Чурбан» тюхтій, тюфяк (про пасивну людину, яка не вміють використовувати нові можливості)), *Cousin Betty* (недоумкувата дурочка), *a man of Belial* (негідник).

Як бачимо, велику кількість подібних конструкцій в англійській мові складають поєднання імені та прізвища особи, що пояснюється їхнім походженням із літературних джерел і співвіднесеністю з конкретною (хоча й вигаданою) особою, у той час як в українській мові використовуються особові імена, які не позначають конкретну особу, оскільки більшість ФО є народно-розмовного походження і зв'язок з реальним носієм імені вже втрапився. Однак, варто зазначити, що і в українській мові трапляються випадки таких запозичень з літературних джерел, наприклад: *баба Палажка та баба Параска* (балакучі, сварливі жінки, пліткарки) (з твору І.С. Нечуя-Левицького). В новогрецькій мові імена *Μαρία* та *Γιάννης* означають звичайну середньостатистичну людину, а також є найбільш вживаними іменами.

Аналізуючи ФО з негативною конотацією ми виділили групу рис характеру людини в новогрецькій та англійській мовах, що мають культурологічні особливості, які характеризують жінок та чоловіків. Наприклад, про жінок в Греції говорять *τον παίρνει*, що означає влюбливу жінку. В новогрецькій та англійській мовах чоловіків характеризують, як *άνθρωπος του σκοινιού και του παλουκιού, κάνει σαν τον Δον Ζουάν (όπως ο Δον Ζουάν), a day dog, a gay Lothario, ladies' man*, що означають чоловіка, який веде розгульний, розпусний спосіб життя. Ще, в англійській традиції чоловіків називають *a lame dog, a lame duck* (невдаха, нездара), *a confidence man, a man of belial* (аферист, шахрай). В англійській мові існують наступні ФО, що характеризують жінок: *a social butterfly, cousin betty, a high kicker, a light of love* (вітряна, легковажна жінка).

Семантичні властивості фразеологічних одиниць, які позначають якості характеру людини, виявляються в особливостях їх утворення, розвитку, закономірностях реалізації. Внаслідок семантичного аналізу було виокремлено наступні групи ФО з негативною конотацією на позначення рис характеру людини в трьох мовах.

1. Для вираження рис характеру людини використовують фраземи із власними назвами:

- *Γιάννης κερνάει και Γιάννης πίνει* (егоїстична людина), *ο άπιστος Θωμάς; να σε κάψω Γιάννη, να σ' αλείψω μέλι* (лицемірна людина);
- *розумний, як Хведькова кобила; розумний, як Беркове теля, Хома невірний;*
- *Hole Joe, Balaam's ass, Weary Willie, a proper Charley.*

2. Для новогрецької та англійської мов характерним є таке явище як використання кольорів у фразеологічних одиницях на позначення рис характеру людини:

- *το μαύρο πρόβατο; η μαύρη καρδιά;*
- *a black sheep; black man; yellow dog.*

3. В українській та новогрецькій мовах можна зустріти використання числівників у ФО з негативною значенням, що позначають риси характеру людини:

- *не хороброго десятку; без третьої (сьомої) клепки; дволикий янус;*
- *ο άνθρωπος της δεκάρας; Το δεύτερο πράγμα; δέκα στον παρά.*

4. Фразеологічні одиниці на позначення якостей характеру людини також можуть містити у своєму складі назви частин тіла:

- *заяче серце; порожня голова; руки загребуці, очі завидюці;*
- *το μυαλό καρόνι; το άδειο κεφάλι; το γλυκό στόμα.*
- *a tongue as long as a stock-whip; shake a free leg; a woolen head.*

5. Деякі риси поведінки тварин також відображають якості характеру людини. Тому дуже часто у фразеологічних одиницях на позначення рис

характеру людини використовуються назви тварин, це пояснюється ставленням людини до тварин як до істоти значно нижчого рівня:

- *мишача душа, ні риба, ні м'ясо; пихатий, як індик;*
- *ένος κοκκόρου γνώση; ο φουσκωμένος σαν διάνος; το κακό σκυλί;*
- *a fair cow; a dead duck; a tame cat.*

Отже, фразеологічні одиниці відображають у своїй семантиці історію і культуру народу, передають із покоління в покоління національно–культурні еталони й стереотипи. Ф. Буслаєв називав фразеологізми «своєрідними мікросвітами», що містять у собі «і моральний закон, і здоровий глузд, виражені у короткому вислові, які заповідали предки нащадкам». Значення ФО тісно пов'язане з фоновими знаннями і практичним досвідом мовної особистості, з культурно–історичними традиціями народу [4, с. 229].

Психічне життя людини концентрується навколо таких психологічних понять, як розум, почуття і воля. Незалежно від того, представником якої нації є людина і якою мовою розмовляє, вона розвивається, переживає, хвилюється, відчуває, тобто під впливом зовнішніх чи внутрішніх чинників формуються ті чи інші риси характеру людини. Виховання особистості, зокрема й мовне, неможливе без опори на мовні знаки культури рідного народу. Незаперечним є той факт, що риси характеру як загальнолюдське явище відносно однакові за своєю суттю, а мовні засоби, які використовуються для їхнього опису схожі, хоча й мають певні відмінності. У цьому випадку ми маємо явище синонімії у ФО, яке виступає як фрагмент національної мовної картини світу [4, с. 230].

Дуже часто в українській, англійській та новогрецькій мовах для вираження якостей характеру людини використовують синоніми. Синонімічне багатство фразеології складається з численної кількості фразеологічних одиниць, що мають спільне або дуже близьке значення, але різну образну структуру. Фразеологічні синоніми – це самостійні звороти, що вживаються для позначення того самого поняття; вони завжди близькі за

смісловим значенням, але мають різну образну структуру, різний лексичний склад, іноді різко відмінні стилістично [5, с. 67].

Синонімічні фразеологізми на позначення рис характеру людини володіють близьким або тотожним значенням:

- *Жовтороте пташеня – Молодий та зелений – Молоко не обсохло на губах;*
- *Хитроумний Одиссей – лис Микита;*
- *Баба Палажка – базарна баба;*
- *Poor fish – nose of wax – spineless* (безхарактерний);
- *Big-headed – swelled head – high horse* (зарозумілий, пихатий);
- *A good tongue is a good weapon – Have a sharp tongue* (бути гострим на язик);
- *Η γλώσσα ροδάκι – απόλωτο στόμα – το ψαλίδι πάει η γλώσσα του – το ακλείδωτο στόμα – αστέγνητη γλώσσα* (язик без кісток);
- *το αγύριστο (μουλαρήσιο) κεφάλι – η κόκα αρβανίτικη – το στραβό κεφάλι* (вперта людина).

В новогрецькій, англійській та українській мовах синоніми фразеологізмів на позначення рис характеру людини дуже рідко відрізняються ступенем інтенсивності дії чи прояву ознаки. В окремих фразеологізмів-синонімів можуть повторюватися деякі компоненти (якщо в основі фразеологізмів лежать різні образи, ми маємо право називати їх синонімами): *дірява голова – капустяна голова, заяча душа – заяче серце; παστρικό τσανάκι – παστρικό κουμάσι* (негідник), *κουκούτσι μυαλό – μυαλό καδρόνι* (дурна людина); *black horse – dark horse* (темна конячка) *cool head – level head* (байдужа людина), *shoot at the moon – aim at the moon* (зарозуміла людина).

Від синонімів фразеологізмів слід відрізняти варіанти фразеологізмів. Фразеологічні варіанти – це різновиди фразеологічної одиниці, вони мають спільний лексичний інваріант при частково відмінному лексичному складі

або різняться словоформами чи то порядком слів [4, с. 68]: *меткий на язык – швидкий на язык, лити медові речі – мазати медом речі, байдики бити – баглаї бити; του διαόλου πεσκέσι – η ράτσα του διαόλου* (диявольське поріддя), *το αγύριστο (μουλαρήσιο) κεφάλι – το ξερό κεφάλι* (вперта людина), *ο γάιδαρος ξεκαπίστρωτος – το κυπριακό γαϊδούρι* (нахабна людина), *βλάκας με κορώνα – βλάκας με πανέντα – βλάκας με περικεφαλαία* (повний дурень); *big-headed – big head* (зарозуміла людина), *hard nose – hard-nosed* (уперта людина), *a bad actor – a bad character* (темна особистість), *a black sheep – a lost sheep* (паршива вівця).

Отже, якщо два фразеологічні вислови збігаються образністю і значенням, але різняться стилістичним забарвленням, ми маємо справу з фразеологічними синонімами. Фразеологічні синоніми структурно і образністю є різні за походженням, але вони завжди близькі своїм значенням вислови, хоч дуже часто різняться саме один від одного стилістичним забарвленням. Фразеологічний синонім відтворює якусь нову особливість того ж самого предмета або явища. Все це свідчить про те, що синонімічний ряд фразеологізмів не адекватний синонімії слів, хоч окремі фразеологізми і можуть поряд із словами належати до того самого синонімічного ряду.

Фразеологічні синоніми та їх варіанти, як і взагалі весь фразеологічний фонд, глибоко розкривають самотутній характер тої чи іншої мови. Усі структурні заміни фразеологічних виразів, поява численної кількості різних синонімічних варіантів надають мові експресії, певного емоційного забарвлення та стилістичної виразності.

2.2. Структурна організація негативних ФО на позначення рис характеру людини у новогрецькій, українській та англійській мовах

Проблемою структурної класифікації ФО займалось багато науковців. Серед них І.В. Арнольд [9], О.В. Кунін [43], В.Д. Ужченко [72],

О.Ф. Арсентьева [10] та інші. Деякі із цих класифікацій перегукуються, інші є специфічними й властивими тільки тому чи іншому автору.

Проблема систематизації фразеологічного матеріалу, його класифікації постійно перебуває в полі зору мовознавців. Дифузність фразеологічного значення, різноструктурність, семантична редукція компонентів ФО ускладнюють вибір основи для їх класифікації. Однією з найбільш характерних особливостей фразеологічної одиниці як відтворюваної мовної одиниці є сталість її складу.

Грецька науковець А. Анастасіаді-Сімеоніді вважає, що основною проблемою є розділення фразеологізму від вільного словосполучення. Для цього науковець пропонує шість типів критеріїв.

1. Фонологічний критерій (фразеологізм повинен вимовлятися на одному диханні);
2. Графічний критерій (фразеологізм може супроводжуватися деякими типографічними знаками);
3. Морфологічний критерій (коли складові елементи фразеологізму повністю зберігають свою форму, тобто з'єднуються синтаксично, але не морфологічно);
4. Синтаксичний критерій (фразеологізм не може змінюватись, тобто новий елемент не може увійти до складу ФО);
5. Семантичний критерій (можливо чергування визначення фразеологізму з синонімом, ФО створює похідні слова);
6. Критерій вживання (частота вживання словосполучень може привести до створення нових ФО).

Також, А. Анастасіаді-Сімеоніді запропонувала класифікацію фразеологізмів, в яку входять три групи:

1. іменникові фразеологізми (ονοματικές φράσεις):
  - *απόλωτο στόμα, γλώσσα ροδάκι* (язык без кісток), *σκυλί τσαμαδό* (вперта людина);

- *сорочин хвіст* (язиката жінка), *птах дрібного льоту* (нікчемна людина), *несита пелька* (жадібна особа);
- *a rotten egg* (мерзенна особа), *a gold brick* (ледар), *artful dodger* (пройдисвіт).

2. дієслівні фразеологізми (ρηματικές φράσεις):

- *μου μπαίνει* (бути нав'язливим), *τον παίρνει* (влюблива жінка), *κουρεύει και το αυγό* (жадібна людина);
- *гандри бити*, *ханьки м'яти* (нічого не робити, лінуватися), *рвати горло* (горлянку) (балакуча людина);
- *to put on in act*, *to play a double game* (людина, яка є лицемірною, нещирою), *spend (waste) breath* (кидати слова на вітер, даремно витратити слова).

3. адвербіальні фразеологізми (λεξικοσυντακτικές φράσεις που λειτουργούν ως επίρρημα, πρόθεση ή σύνδεσμος) [82, с. 13]:

- *για τα σίδερα*, *για την κρικέλλα* (божевільна людина), *για τα πανηγύρια* (несерйозна, легковажна людина);
- *без віри і честі* (непорядна, нечесна людина), *без голови* (нерозумна, некмітлива людина), *через губу не плюне* (гордовита, зарозуміла людина);
- *off the wall* (людина, яка зійшла з розуму), *over the fence* (нахабна людина).

Ця класифікація побудована на принципі семантико-граматичних відносинах між членами речення, але ця класифікація не повністю розкриває всіх структурних особливостей фразеологічних одиниць кожної з досліджуваних мов.

Як відтворювальні мовні одиниці фразеологічні звороти завжди виступають як структурне ціле складового характеру, що складається з різних за своїми морфологічними властивостями слів, що знаходяться між

собою в різних синтаксичних відношеннях. За структурою фразеологізми М.М. Шанський розділив на дві групи:

- що відповідають реченню;
- що відповідають словосполученню [77, с. 80].

Аналіз корпусу показав, що ФО на позначення рис характеру людини в українській, англійській та новогрецькій мовах можуть бути представленими нижчезазначеними моделями. При аналізі ми керувалися класифікацією М.М. Шанського, яка на наш погляд є універсальною для порівняння трьох мов [77, с. 80-95].

Серед фразеологізмів, по структурі відповідних реченню ми виділили наступні структурні моделі, які є характерними для трьох мов:

1. «Прикметник + іменник» (прикметник стоїть перед, або після іменника).

Іменник та прикметник можуть бути семантично рівноправні і обидва є смислотворними компонентами [77, с. 84].

Найбільш поширеною структурою ФО на позначення якостей характеру людини як в новогрецькій, англійській, так і в українській мовах є «прикметник + іменник». До того ж ці ФО в трьох мовах майже не мають відмінностей за своїм складом.

Між компонентами цієї моделі встановлюються атрибутивні (означальні) відношення:

- *боже теля* (дуже спокійна, лагідна, але безвольна, інертна людина), *мокра курка* (безвольна, нерішуча, жалюгідна на вигляд людина), *базарна баба* (криклива, сварлива, груба людина), *Хома невірний* (людина, яка нікому не вірить);
- *στενό λαγύνη* (скупа людина), *κυπραίικο γαιδούρι* (нахальна людина), *κακό (αισχρό) αγγείο* (підступна людина), *γλυκό στόμα* (улеслива людина);

- *black man* (зла людина), *dark (black) horse* (темна конячка), *odd fish* (божевільна людина), *a whipping boy, a dead dog* (нікчемна людина).

2. «Іменник + форма родового відмінка іменника»

Такі фразеологічні звороти за значенням і синтаксичною функцією еквівалентні імені іменника. Слова в таких оборотах семантично рівноправні [77, с. 86].

Компоненти фразеологічних одиниць, які входять до цієї групи виражають приналежність певній особі, певному предмету, між ними встановлюються атрибутивні та об'єктні відношення:

- *олух царя небесного* (дурень), *агнець Божий* (безвольна, покірлива, розумово обмежена людина), *лицар печального (сумного) образу* (наївна людина, пустий мрійник, що нагадує Дон-Кіхота);
- *άνθρωπος του σκοινιού και του παλουκιού* (розпусник), *άνθρωπος του πετάμου, άνθρωπος του μπάτσου και του κλώτσου* (нікчемна людина), *περίτριμμα της κοινωνίας* (підла людина); *ράτσα του διαόλου* (зла людина);
- *nose of wax* (віск, з якого можна все ліпити, безхарактерна людина), *a man of straw* (ненадійна людина), *buridan's ass* (Буріданів осел); *lost of wits* (нетямуща людина).

3. «Іменник + прийменниково-відмінкова форма іменника»

Ці фразеологізми у лексико-граматичному відношенні співвідносні з іменником, у всіх залежні компоненти незмінні, а опорні утворюють різні відмінкові форми, мають строго розташований порядок розташування компонентів [77, с. 87].

До цієї групи фразеологізмів характерними є поєднання іменника з прийменниковими формами іменників. Між компонентами цієї моделі встановлюються атрибутивні, об'єктні та обставинні відношення. Таку модель мають фразеологічні одиниці:

- *голова з вухами* (нерозторопна людина), *жуки у голові* (хтось не дуже розумний, недоумкуватий або неадекватно сприймає дійсність), *заєць (зайці) у голові* (хто-небудь легковажний, безтурботний або дурний, недоумкуватий), *душа з лопуцька* (несміливий, неприциповий), *серце з воску* (у кого-небудь м'які, податливі вдача, характер), *серце з перцем* (хто-небудь з непокірним, норовистим, запальним характером).

У деяких фразеологічних одиницях залежний компонент поширюється означенням, між компонентами цих фразеологічних одиниць встановлюються атрибутивні відношення: *вовк в овечій шкурі* (лицемірна людина, яка під маскою доброзичливості приховує злі наміри), *тютя з полив'яним носом* (нетямуща, безхарактерна людина).

- *είναι για την κρικέλλα* (божевільна людина); *είναι για φτύσιμο* (нікчемна людина), *είναι για τα πανηγύρια, βλάκας με κορώνα* (дурна людина);
- *a wolf in sheep's cloth* (вовк в овечій шкурі), *snake in the grass* (підступна людина), *an ass between two bundles of hay* (нерішуча людина).

4. «Дієслово + іменник»

Іншою поширеною структурою ФО на позначення якостей характеру людини в досліджуваних мовах. Фразеологізми цієї групи в основному є дієслівно-предикативними і в реченні виступають в ролі присудка, порядок розташування компонентів і їх семантичне співвідношення можуть бути різними [77, с. 90].

- *βυάζω μέλι* (улеслива людина), *θέλει πελέκτημα* (дурна людина), *μασάω σανό* (нетямуща людина);
- *боятися власної тіні, мати порожню макітру, розпустити язика;*

- *to be afraid of one's shadow, to have rocks in one's head, to get (to have) cold feet* (боязка людина), *have a smooth tongue* (улеслива людина), *act (play) the ape* (дурень).

5. «Конструкції з підрядними сполучниками»

За лексико-граматичному значенню такі фразеологізми є прислівникові, в яких порядок розташування компонентів закріплений, на початку завжди стоїть союз [77, с. 93].

- *από το στόμα σου και στον θεού τ'αυτί* (вашими вустами та мед пити), *από μουλωχτά σκυλιά να φοβάσαι, από το σιγανό ποτάμι μακριά τα ρούχα σου* (в тихому болоті чорти водяться), *από κουνιά* (з пелюшок займається чимось поганим), *για φτύσιμο, για πέταμα* (нікуди негідна, нікчемна людина).
- *без голови* (нерозумний, некмітливий), *без царя в голові* (розумово обмежений, недалекий, безрозсудний), *на коні не під'їдеш* (гордовитий, пихатий), *через губу не плюне* (гордовитий, зарозумілий);
- *on the dodge* (підступна людина), *at loose ends* (ледача людина).

6. «Конструкції із запереченням *не, not, δεν*»

За лексико-граматичним значенням фразеологічні обороти цієї моделі є дієслівними або прислівникові й виконують у реченні функцію присудка або обставини. Компоненти фразеологізму семантично рівноправні, порядок їх розташування – закріплений:

- *δεν πάει να κόψει το λαιμό του* (Він і пальцем не поворухне; йому ні до чого немає діла), *δεν τα παίρνω τα γράμματα* (бути нетямущим, нездатним), *δεν πιάνω μπάζα μπροστά σε* (нічого не коштувати, бути нікчемним);
- *ані в зуб, ні бе ні ме, ні в зуб не знати, на макове зерно не тямити* (абсолютно нічого не знати, не розуміти), *ні гаряче ні зимно* (кому-

небудь все байдуже, немає зацікавлення в чому-небудь), *ні риба ні м'ясо, ні рак ні риба* (про безвольну, безхарактерну людину);

- *not to budge an inch* (не поступатися ні на йоту), *not (to have) a word to throw at (to) a dog* (бути не товариським, не балакучим).

Серед фразеологізмів, по структурі відповідних реченню, М.М. Шанський виділяє дві групи:

1. Номінативні – фразеологізми, що називають те чи інше явище дійсності, що виступають у функції якого-небудь члена речення;
  - *βγάζω μέλι* (бути красномовним),
  - *крутити хвостом* (хитрувати, лукавити, лицемірити), *ламати комедію* (людина, яка кимось прикидається, лицемірить), *дурно хліб їсти* (бути дармоїдом, ледарюючи жити на чужі засоби);
  - *have an ax to grind (with)* (корислива людина), *show a false face* (прикидатися, бути лукавим, лицемірити), *play double* (лицемірити), *eat the bread of idleness* (вести дозвільне життя, даром їсти хліб, байдикувати).
2. Комуникативні – фразеологізми, що передають цілі речення, вживаються або самостійно, або в якості частини структурно більш складного речення [77, с. 81].
  - *από μουλωχτά σκυλιά να φοβάσαι* (в тихому болоті чорти водяться), *βάζω τον τρελό να βγάλει το φίδι από την τρύπα* (чужими руками жар загрибати), *όποιος θέλει τα πολλά, χάνει και τα λίγα* (багато хочеш, мало отримаєш);
  - *молодець проти овець, а проти молодця і сам вівця* (сміливий і самовпевнений тільки серед тих, хто слабкіший, нижчий від нього), *хоч кіл на голові теши* (про дуже вперту людину, яку важко в чомусь переконати), *колос повний до землі гнеться, а пустий догори стирчить* (пуста але самовпевнена людина);

- *folly is wise in her own eyes* (кожен дурень розумний у власних очах), *fools have fortune* (дурням щастя), *a fool is known by his laughing* (сміх без причини ознака дурня).

Структурна організація фразеологічних одиниць в трьох досліджуваних мовах надзвичайно різноманітна, але вони мають схожу структуру.

І.В. Арнольд поділяє англійські фразеологізми на множинні вирази, напівфіксовані комбінації та вільні вирази, що в цілому відповідає класифікації В.В. Виноградова, яка побудована за ступенем семантичної неподільності компонентів у цілісному значенні фразеологічних одиниць, на фразеологічні єдності, фразеологічні зрощення та фразеологічні поєднання відповідно [9, с. 169]. Ця класифікація є універсальною і може бути застосована в будь-якій мові.

З точки зору еквівалентності якої-небудь частини мови ФО на матеріалі англійських ФО І.В. Арнольд [9, с. 172] розробила класифікацію, в якій виділила:

1. субстантивні (ФО, що функціонують як іменники);
2. дієслівні (ФО, що функціонують як дієслова);
3. ад'єктивні (ФО, що функціонують як прикметники);
4. адвербіальні (ФО, що функціонують як прислівники);
5. вигуківі (ФО, що функціонують як вигуки).

Ця класифікація розроблена на основі граматичного принципу для англійської мови, тому беручи до уваги, що досліджувані мови граматично не є однаковими або тотожними, ця класифікація не повністю відображає структурні закономірності трьох мов і як результат, ми не можемо порівняти мови між собою.

Тому звернемо увагу на структурну класифікацію О.Ф. Арсентьєвої. Вона виділила такі типи ФО за їх структурою [11, с. 10]:

1. ФО зі структурою словосполучення:
  - 1) дієслівні ФО;

Дієслівними називають ФО з узагальненою семантикою процесуальної ознаки, об'єктивованою в дієслівних граматичних категоріях виду, стану, способу, особи, часу. У реченні дієслівні ФО виконують синтаксичну функцію присудка.

2) субстантивні ФО;

Субстантивними називаються ФО з узагальнено-предметною семантикою, об'єктивованою в граматичних категоріях роду, числа та відмінка. У реченні субстантивні ФО виконують синтаксичні функції підмета, іменної частини складеного присудка або додатка.

3) ад'єктивні ФО;

Ад'єктивними називаються ФО, яким притаманне категоріальне значення атрибутивності, здатність виражати статичну ознаку предметів. У реченні вони виконують функції неузгодженого означення або іменної частини складеного присудка.

2. ФО зі структурою речення.

ФО, побудовані за структурою простого речення та мають компоненти, котрі співвідносяться як підмет і присудок (+ другорядні члени речення). Як правило, ФО, утворені за зразком складних речень, є прислів'ями: *as the fool thinks, so the bell clinks* (дурням закон не писаний), *μροστά σου απλώνει χαλιά, πίσω σου ανοίγει λάκκους* (м'яко стелить – жорстко спати).

Найчисельнішим класом О.Ф. Арсентьева вважає клас дієслівних ФО. Далі йдуть субстантивні й ад'єктивні ФО та ФО зі структурою речення.

О.В. Кунін розробив ще детальнішу класифікацію, заснована на об'єднаному структурно-семантичному принципі. Ми вважаємо цю класифікацію найбільш прийнятною для дослідження структурних характеристик негативних фразеологізмів на позначення рис характеру людини. ФО діляться на наступні чотири класи в залежності від комунікативної функції, заснованої на їх структурно-семантичних характеристиках:

1. Номінативні фразеологічні одиниці представлені сполученнями слів з одним значущим словом і поєднаннями слів з сурядними союзами типу *wear and tear* (приклад О.В. Куніна), оборотами зі структурою словосполучення.

О.В. Кунін виділяє в цьому класі чотири види номінативних одиниць [43, с. 125]:

1. субстантивні

- *στενό λαγύνι* (скупердяй, жадина), *διάβολος ξιδάτος* (большой хитрец, плут), *κρύα καρδιά* (холодный, бездушный человек);
- *мідний лоб* (хтось не дуже розумний, упертий, нерозсудливий), *старий лис*, *бестія продувна* (дуже ненадійна, хитра, спритна й нечесна людина; шахрай) *боже теля* (дуже спокійна, лагідна, але безвольна, інертна людина);
- *a dry stick* (сухой, бессердечный человек), *a deep file* (нечесна людина; шахрай), *a wet blanket* (зануда).

У результаті аналізу ФО з негативною конотацією, які характеризують риси характеру людини в англійській, новогрецькій та українській мовах було виділено субстантивні ФО, які мають узагальнено-предметну семантику й у реченні виконують функцію іменника:

- у лінивої Хими свято щоднини (лінива, хитра жінка), *як та баба Параска* (язиката, чванлива), *Леська та Хвеська хоч якого дзвона перегудуть* (жінка, яка багато говорить, базіка), *Дунька з бараків* (дурна, тупа, недалеко людина).
- *μπρος Μαρία και πίσω Γιάννης, να σε κάψω Γιάννη, να σ' αλείψω μέλι; ολη μέρα καλογιάννη και το βράδυ κακογιάννη* (так, називаємо людину, яка нас втішає або намагається про нас дбати, але сама ж приносить нам шкоду);
- *The Lord Harry* (зла людина, диявол, сатана), *A Peeping Tom* (надто допитлива людина; людина, яка відрізняється нездоровою цікавістю), *King Log* («король Чурбан» тюхтій, тюфяк (про

пасивну людину, яка не вміють використовувати нові можливості)), *Cousin Betty* (недоумкувата дурочка).

2. ад'єктивні фразеологізми бувають двох типів – компаративні (порівняння) і некорпоративні.

Серед компаративних фразеологічних одиниць на позначення рис характеру людини в англійській мові, за структурою відповідних сполученню слів, найбільш поширеною є конструкція порівняння *as...as*, а в новогрецькій мові конструкція *σαν ...*. В українській мові при зіставленні предметів з однаковою мірою якості також використовується порівняння з конструкцією порівняння *.... як ....*.

Некорпоративні ФО представлені тільки в українській та англійській мовах конструкціями *мов (ніби) .....*, *like ...*.

- *мов (ніби) кіт до сала* (жабідна людина), *мов (ніби) той реп'ях до кожуха* (надокучлива людина);
- *like a bump on a log* (дурний как пень), *like a lamb* (мовчазна людина), *quake like a leaf* (тремтіти як осиковий лист);

Вище згадані фразеологічні конструкції мають еквіваленти (повні та часткові) та аналоги.

1. Повні еквіваленти:

As sly as a fox – хитрий, як лис – *πονηρός σαν αλεπού*

Proud as a peacock – гордий як павич – *φουσκωμένος σαν διάνος*

As slippery as an eel – слизький, мов в'юн – *γλιστράει σαν το χέλι*

2. Часткові еквіваленти:

As stubborn as a mule – упертий, як віслюк

As tough as old boots – запеклий, як чорт

As tricky as monkey – вередливий, шкідливий, як кіт

As awkward as a cow on roller skates – незграбний, мов корова на льоду

3. Аналоги

Типовими для класу фразеологічних аналогів з різною структурно-граматичною організацією і компонентним складом (або наближених аналогів) є такі ФО, як *мокра курка* (безвольна, нерішуча, жалюгідна на вигляд людина), *nose of wax* (досл. «ніс із воску») – «безхарактерна людина» та *ἀγεται και φέρεται* (безвольна людина). Українська ФО належить до класу ад'єктивних із структурою прикметник + іменник, англійська – до субстантивних із структурою іменник + прийменник + іменник, новогрецька – до дієслівних із структурою дієслово + сполучник + дієслово. Ці фразеологізми збігаються за значенням і суб'єктивно-оцінною конотацією. Наприклад:

- *As bold as brass* – нахабний, як танк
- *As crooked as a dog's hind leg* – нечесний, брехливий, як собака
- *As hot as pepper* – з перцем
- *As green as a gooseberry, as green as grass* – молодий та зелений
- *Πάει παντού σαν μαινανός* – в кожній діжці затичка
- *Κολλώ σαν στρείδι* – прилигнути як банний лист
- *Τρέμει σαν το σκύλο κάτω απ' το ρέχτι* – тремтить, як лист осики

3. Адвербіальні

- *σαν την κάτω πέτρα του μύλου* (він великий ледар), *για πέταμα (του πετάμου / του πεταμάτου)* (никчемна людина), *από το σιγανό ποτάμι μακριά τα πύχα σου (από το σαγανό ποτάμι να φοβάσαι)* (в тихому болоті чорти водяться);
- *з гедзиком* (примхлива, вередлива, неврівноважена людина), *з медом та з маком* (занадто улеслива, нещира людина), *як до землі прибитий* (мовчазна людина), *ані гадки собі* (хто-небудь нечутливий, небайдужий до всього), *з дуба внав, з кошачим мозком* (розумово обмежена людина, нерозумна);
- *off one's head, of unsound thind, off the wall* (божевільна, душевнохвора людина), *over the fence* (нахабна людина), *on the*

dodge (людина, яка займається темними справами, шахрайством або порушує закон).

4. Дієслівні

- *την έκανε λώλα* (божевільна людина), *σε πουλάει και σ'αγοράσει* (Він тебе продасть і перепродасть, шахрай), *μου γίνεται τσίροτο* (прилипнути як банний лист);
- *купить і продасть* (підступна, лицемірна, ненадійна людина), *вигріватися на печі, ворон (галок, галки) лічити, дурно хліб їсти* (бути дармоїдом, ледарюючи жити на чужі засоби), *високо нестися, дерти (задирати) носа вгору* (горда людина яка пишається, стає зарозумілою, зазнається);
- *stab smb. in the back* (злословити за чиєюсь спиною, обмовляти кого-небудь), *have got apartment to let* (не всі дома), *be a shingle short* (гвинтика в голові не вистачає), *play the hog* (бути егоїстом, думати тільки про себе, діяти як свиня).

2. Номінативно-комунікативні фразеологічні одиниці включають словосполучення типу *to break the ice – the ice is broken* (приклад О.В. Куніна), тобто вербальні словосполучення, які трансформуються в реченні, коли дієслово використовується в пасивному заставі.

3. ФО, які не є ні номінативними, ні комунікативними, включають вигуківі ФО і модальні ФО.

- *молодий та зелений, голова з вухами, з дуба впав, старий лис*;
- *έχασε τα λογικά του* (збожеволів), *την έκανε λώλα* (у нього дах поїхав), *κάνω όζο νου* (бути безтурботним), *διάβολος στητός* (справжній диявол), *είναι γερός πόντος* (пройдисвіт, хитрун);
- *a dirty dog* (падлюка, брудна скотина), *yellow dog* (підла людина, пройдисвіт), *Hole Joe* (святоша, ханжа), *a poor fish* (бідолаха, невдаха, простак, недотепа, нікчемна людина)

4. Комунікативні фразеологічні одиниці представлені прислів'ями та приказками.

Цей клас представлений будь-яким типом речення, окрім номінативного та вигукowego. Цей клас фразеологічних одиниць поділяється на:

1. приказки – комунікативні фразеологічні одиниці неприказкового характеру.
  - *η σκούφια του είναι γεμάτη διαβόλους* (він диявольски розумний), *όποιος θέλει τα πολλά, χάνει και τα λίγα* (хто хоче багато, втрачає все), *'οποιος ρωτά, ποτέ δεν χάνει* (базіка);
  - *Λβδου серед зими не випросиш* (дуже скупа людина), *мудрі як змії, і короткі як голуби* (позначає фальшиву добродесність).
  - *keep a still tongue in one's head* (мовчати, відрізнятиса мовчазністю), *have death adders in one's pocket* (бути скупердяєм), *a bully is always a coward* (забіяка завжди боягуз).
2. прислів'я – комунікативні одиниці, які є стислими висловами узагальнюючого та повчального характеру. Прислів'я як би вбирають в себе весь досвід людства. Вони повчають, радять, попереджають, перестерігають, критикують.
  - *ο λυκος κι αν εγέρασε κι άσπρισε το μαλλί του, ούτε τη γνώμη άλλαξε ούτε την κεφαλή του* (горбатого могила виправить), *όποιος βιάζεται, σκοντάφτει* (поспішиш, людей насмішиш), *πάει παντού σαν μαιντανός* (усюди вхожий, як мідний гріш);
  - *колос повний до землі гнеться, а пустий догори стирчить* (пуста але самовпевнена людина), *послужливий дурень страшніший за ворога, краще з розумним згубити, ніж з дурнем знайти* (нерозумний чоловік може бажаючи добра наробити шкоди);
  - *A fool when he is silent is counted wise* (мовчи – за розумного зійдеш), *Words are the wise man's counters and the fool's money*

(розумний зважує слова – дурень говорить не думаючи), *The tongue is not steel but it cuts* (злий язик вбиває, не бійся ножа, а язика).

Для прислів'їв, приказок і крилатих виразів, що являють собою речення, характерна стійкість лексемного складу і незмінність порядку лексем, пов'язана з синтаксичною обумовленістю і широким використанням виразних засобів мови.

Отже, у ході кваліфікаційної роботи були досліджені структурні класифікації І.В. Арнольд, М.М. Шанського, А. Анастасіаді-Сімеоніді, О.Ф. Арсентьєвої та О.В. Куніна. Ми дійшли висновку, що не всі класифікації повністю розкривають структурну організацію негативних ФО на позначення рис характеру людини в українській, новогрецькій та англійській мовах.

Наприклад, класифікація І.В. Арнольд не є універсальною для всіх трьох досліджуваних мов, вона розрахована тільки на англійську мову. За класифікацією А. Анастасіаді-Сімеоніді та О.Ф. Арсентьєвої можна охарактеризувати будь-яку індоєвропейську родину, але тільки за структурно-семантичним принципом.

На нашу думку, в нашій кваліфікаційній роботі було доцільним використати класифікацію М.М. Шанського та О.В. Куніна. Структурна класифікація М.М. Шанського побудована за правилами морфології та синтаксису. Він виділяє дві групи ФО, що відповідають словосполученню та ФО, що відповідають реченню. Першу групу науковець розділяє за структурними моделями (іменник + прикметник, іменник + дієслово та інші). Друга група вміщує в себе номінативні та комунікативні ФО.

О.В. Кунін створив структурну класифікацію ФО, поклавши в основу структурно-семантичний принцип. Класифікація включає чотири групи, а саме номінативні ФО, які поділяються на субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні та дієслівні, номінативно-комунікативні фразеологізми, ФО, які

не є ні номінативними, ні комунікативними та комунікативні фразеологічні (приказки, прислів'я). Кожна класифікація доповнює одна одну.

Аналіз ФО на позначення рис характеру людини в новогрецькій, англійській та українській мовах показав, що ФО переважно мають відношення до субстантивних (іменникових) фразеологізмів, а саме: конструкції «іменник + прикметник», «іменник + форма родового відмінка іменника» (в українській – 62 ФО, в англійській – 115 ФО, у новогрецькій – 70 ФО), дієслівних фразеологізмів (в українській – 60 ФО, в англійській – 40 ФО, в новогрецькій – 60 ФО) та ад'єктивних (прислівникових) фразеологізмів (в українській – 46 ФО, в англійській – 40 ФО, в новогрецькій – 26 ФО).

Висновки до розділу II

Фразеологізми як перлини будь-якої мови не припиняють привертати увагу лінгвістів різних країн. Фразеологізми – це відображення характеру будь-якого народу. За допомогою дослідження фразеологізмів, що позначають риси характеру людини, можна створити уявлення про світорозуміння людини і навколишньої їй дійсності, багатство виразних мовних засобів, емоційне і ментальне життя народу.

Риси характеру людей дуже різноманітні. Різноманітна і фразеологія, що відображає ці риси. Різні риси характеру людей отримують у нас різну оцінку, викликають найрізноманітніше ставлення до себе: захоплення, жартівливу іронію, відкрите засудження. В кваліфікаційній роботі ми досліджували риси людського характеру, які виражають різко негативну оцінку: брехливість, злість, лицемірство та інші. Адже в мовленні переважають фразеологічні одиниці на позначення негативних якостей характеру людини. Це пояснюється значною мірою тим, що ці фразеологізми застосовуються в мовленні людини, що знаходиться в стані афекту. Психологи визначають афект як негативний емоційний стан, відчуття

психологічного дискомфорту і незахищеності при підвищеній чутливості індивідуума.

Цікавими з погляду семантики, структури і особливостей функціонування є фразеологізми, у яких закладена характеристика антропонімічних параметрів особистості. Такі фразеологічні одиниці вербалізують психологічні особливості людського характеру, темперамент (типи нервової системи), задатки, здібності, талант, обсяг пам'яті, логіку мислення, уважність, емоційність, відчуття, почуття тощо.

При порівнянні трьох мов було виявлено, що з негативних рис характеру мають переважне поширення ФО, які виражають дурість. В англійській мові налічується 49 ФО, які позначають людську підлість, в новогрецькій – 37 ФО і в українській – 52 ФО. ФО, які означають підлість, лицемірство, лінь та інші, також викликають різко негативне ставлення, оскільки вони демонструють людські пороки, аморальну поведінку.

Також, ми виділили ФО з негативною конотацією на позначення рис характеру людини з зооморфним компонентом. Наприклад, символами підступності або хитрості є вовк, змія, в'юн, гадюка або лис. Боязливість символізують такі тварини, як миша, заяць або осел. Для трьох досліджуваних мов характерними є негативні ФО на позначення рис характеру людини з соматичним компонентом. Назви частин тіла, які переважають у трьох мовах, це язик, рот, голова. Характерною рисою ФО, що виражають негативну оцінку в новогрецькій, англійській та українській мовах є фразеологізми з особовим іменем.

Порівнюючи ФО з негативною конотацією в новогрецькій, англійській та українській мовах, ми виділили ряд відмінностей в компонентному та семантичному складі ФО. Ці відмінності наочно демонструють схожість менталітетів і культур. Так, в різних культурах символіка вівці практично ідентична: вівця є символом страху, лагідності, покірливості, що межує з

пасивністю і дурістю. У сучасному світі так ми говоримо про людину, яка є безвольною, дурною, безвідповідальною.

Аналіз структури негативних ФО показав, що немає універсальної класифікації, яка б розкривала всі структурні особливості при порівняльно-зіставному аналізі трьох мов. Але структурні класифікації М.М. Шанського та О.В. Куніна, які доповняють одна одну, дали змогу проаналізувати корпус ФО з негативною конотацією на позначення рис характеру людини.

В синтаксичній структурі трьох мов існують ФО зі структурою словосполучення та ФО зі структурою речення. Переважають фразеологізми зі структурою словосполучення. Характерними є субстантивні, дієслівні та ад'єктивні фразеологічні одиниці. Домінують субстантивні ФО в трьох мовах, які мають узагальнено-предметну семантику й у реченні виконують функцію іменника. Для ад'єктивних фразеологізмів найпоширенішою конструкцією є конструкція порівняння. Вони мають аналоги, повні та неповні еквіваленти. Дієслівні фразеологізми у реченні виконують синтаксичну функцію присудка.

Синтаксична структура прислів'їв в досліджуваних мовах, зазвичай, будується за моделями простого речення. Як правило, прислів'я включають підмет і присудок + другорядні члени речення, що відповідає можливостям оперативної пам'яті і мовця, і слухача.

У структурно-семантичному значенні, прислів'я є закінченими реченнями. Переважно, це розповідні двоскладові речення із замкнутою структурою, які мають смислову та інтонаційну завершеність, категорії предикативності та модальності. В їх основі лежать не цілісні смислові речення, а судження.

Фразеологізми, що характеризують антропонімічні параметри особистості, в цьому випадку риси характеру людини, є результатом потреби у виражальних засобах комунікації – вираженні почуттів, емоційних оцінок, засобів емоційного впливу, влучних характеристик людини.

Вивчення фразеологічних одиниць поглиблює наші знання про безмежний світ людини, виховує шану до людини, слова, поповнює мовний запас своєрідними стійкими висловами, значеннями, розуміння й правильне вживання яких є показником емоційного освоєння рідного слова.

ВИСНОВКИ

Значне місце в лінгвістичних дослідженнях займає фразеологія – розділ лексикології, у якому вивчаються семантичні, морфологічні, синтаксичні й стилістичні особливості фразеологізмів.

Фразеологія є об'єктом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, адже це та наука, яка буде існувати доки існуватиме мова, оскільки фразеологічний фонд – це відкрита система, яка постійно поповнюється за рахунок відомих афоризмів громадських діячів, митців, літераторів та науковців, які настільки часто використовуються у засобах масової інформації та побутовому мисленні, що з часом стають народним надбанням. Свій внесок у розвиток теорії фразеології зробили українські та зарубіжні вчені, а саме О.В. Кунін, В.В. Виноградов, Н.М. Амосова, М.М. Шанський та інші.

Фразеологічні одиниці представляють найбільш мальовничу й виразну частину словникового складу мови, що відображає звичаї, традиції народу, згадки про його історію, фольклор. Фразеологія, як стверджують лінгвісти, – найбільш демократична складова лексики, узятя із глибин мови народу. Фразеологізми здавна вважають однією із специфічних рис кожної мови. Вони набагато виразніше, ніж окремі слова, розподіляються в певних структурно-функціональних стилях, виявляючи свою належність до кожного з них, а також до сфери усного чи писемного мовлення.

Учені й досі не дійшли єдиного висновку щодо багатьох питань фразеології. Одним зі спірних питань є термінування мовної одиниці, що є першоелементом фразеології. У нашому дослідженні ми надали перевагу терміну «фразеологічна одиниця» О.В. Куніна. Ще одне спірне питання фразеології стосується її об'єкта. Виділяються різні підходи вчених. Одні вважають, що фразеологи повинні вивчати тільки словосполучення. Інші

розширюють сферу фразеології за рахунок прислів'їв, приказок, крилатих висловів, афоризмів та інших мовленнєвих утворень.

Для лінгвістичних досліджень останніх десятиліть характерним є зростаючий інтерес до когнітивних досліджень, метою яких є реконструкція картини світу та виявлення в ній національно-специфічного. Фразеологічні одиниці є найбільш ефективним засобом вираження ставлення людини до навколишньої дійсності, адже вони асоціюються з культурно-національними еталонами, стереотипами, міфологемами тощо і у вживанні в мовленні відтворюють характерний для тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти менталітет. Вони є свідченням глибокої мудрості народу, яскравим засобом мовної і стилістичної характеристики особи та її мовної поведінки. Фразеологізми розглядаються як цінне джерело вивчення свідомості, національних особливостей та самобутності народу – носія мови, мова не може існувати без мовної особистості.

Риси характеру характеризують людину як особистість. Характер являє собою своєрідне поєднання індивідуальних рис людини, яке утворюється в процесі її розвитку під впливом життєвих умов і виявляється в її поведінці. Тому характер можна визначити як індивідуальну своєрідність психічного складу особистості, який виявляється в її поведінці, її ставленні до суспільства, до колективу, до інших людей і до самої себе.

В характері повніше, ніж у темпераменті, виявляється індивідуальність людини. Кожна особистість, оскільки вона є індивідуальністю, має свій психічний склад, свою манеру поведінки, свій звичний спосіб діяння, тобто свій певний характер.

Мовна особистість являє собою сукупність здібностей і характеристик людини, що обумовлюють створення і сприйняття їм мовних добутоків, мовна компетенція, що характеризується глибиною і точністю відображення дійсності та ступенем структурно-мовної складності, де інтелектуальні характеристики мовної особистості висуваються на перший план.

Через мовну особистість можливо глибше охарактеризувати мову як суспільно-культурне явище і зрозуміти характер її функціонування в суспільстві, що трансформується.

У кваліфікаційній роботі ми використовуємо поняття «конотація» для опису супутнього емоційно-експресивного значення мовної одиниці, яке пов'язане з описовим значенням та яке доповнює його. О.В. Кунін виділяє чотири компоненти конотації: емотивний, експресивний, оцінний та стилістичний.

Негативність (пейоративність) як мовне явище розглядається, як правило, в рамках теорії експресивності в якості одного з видів оцінки, що знаходить відображення в емоційно забарвлених мовних одиницях. Спеціальні дослідження, присвячені пейоративності, нечисленні, і загальна теорія негативної оцінки залишається неразроботаною, що створює певні складності в першу чергу для визначення та встановлення меж цього поняття. У цій кваліфікаційній роботі під пейоративними фразеологічними одиницями розуміються стійкі одиниці, що служать для висловлення негативної емоційної оцінки.

ФО з пейоративної конотацією відрізняються від ФО з меліоративною конотацією тим, що при вираженні пейоративної конотації важливим є саме емоційний вплив на одержувача інформації (в цьому випадку емоцій). Подібне «донесення інформації» можливо через використання ФО з пейоративною конотацією, в якому закладена не тільки емоційна реакція (в цьому випадку негативна), а й осуд, критика або навіть образа комуніканта.

Отже, фразеологічні одиниці з негативною конотацією – це ФО, які висловлюють критику поведінки адресата, яке відрізняється від загальноновизнаних у суспільстві норм і правил. Негативність пронизує всі шари людського життя. Негативність є однією з ознак картини світу, що створюють фразеологізмами.

Негативність взаємодіє з категоріями оцінності, емотивності та експресивності. Оцінність пов'язана з логічними категоріями цінності та оцінки. Під оцінністю розуміються явища зовнішнього світу (предмети, вчинки, події) та продукти розумової діяльності (ідеї, концепції), тобто те, що оцінюється, предмет оцінки.

В.М. Телія вважає, що емотивність пов'язана з психічною стороною людської діяльності. Проте деякі вчені (В.І. Шаховський, О.В. Кунін) визначають емотивність як мовну категорію, протиставляючи її емоційності, яка є категорією психологічною.

Деякі лінгвісти розуміють експресивність як здатність виражати ставлення мовця до об'єкта. Багатозначність тлумачення експресивності дозволяє говорити про певну розмитість терміну, тому деякі вчені вважають його вживання взагалі недоцільним. Що ж до емоційності, то це передусім психологічна категорія, а не мовна. Саме тому ми дотримуємося тієї думки, що використання терміна «емотивність» як мовного вираження емоцій є найбільш вдалим і несуперечливим.

Аналіз фразеологічних одиниць з негативною конотацією на позначення рис характеру людини було здійснено на основі вибірки фразем із фразеологічних словників української мови В.М. Білоноженка, В.Д. та Д.В. Ужченків, англійської – О.В. Куніна та новогрецької мови О.В. Патрунової, Ф. Тотскаса, М.Г. Меракліса.

У ході дослідження ми виявили, що при порівнянні ФО з негативними рисами характеру у трьох мовах переважне поширення мають ФО, які виражають дурість. В англійській мові налічується 49 ФО (17% від загальної кількості), які позначають людську дурість, в новогрецькій – 37 ФО (15%) і в українській – 52 ФО (23%).

Інші негативні риси, які непокоять носіїв тієї чи іншої мови, а отже відбиваються у фразеологічному складі, є у новогрецькій мові – підступність,

підлість, божевілья, у англійській – підлість, лицемірність, в українській мові – лінь та хитрість.

лінь, лицемірність, підлість, хитрість, жадібність тощо.

Проаналізувавши класифікації ФО, можна зробити висновок, що існують різні підходи щодо принципів класифікування фразеологізмів: структурно-семантичний, граматичний, функціонально-стилістичний. Також існує класифікація, яка пов'язана з частинами мови.

Проведений структурний аналіз граматичних особливостей фразеологічних одиниць з негативною конотацією в українській, новогрецькій та англійській мовах (класифікації І.В. Арнольд, М.М. Шанського, А. Анастасіади-Сімеоніди, О.Ф. Арсентьєвої та О.В. Куніна) дав змогу зробити такі висновки. По-перше, немає єдиної класифікації, яка б дозволила провести більш детальний аналіз ФО з негативною конотацією одразу в декількох мовах. По-друге, в трьох досліджуваних мовах вживаються негативні ФО на позначення рис характеру людини із схожими структурними моделями. По-третє, в трьох мовах існують еквіваленти та аналоги негативних ФО.

У своїй роботі можемо зазначити, що в новогрецькій, англійській та українській мовах фразеологізми на позначення негативних рис характеру людини переважно відносяться до субстантивних (іменникових) (в українській – 62 ФО, в англійській – 115 ФО, в новогрецькій – 70 ФО), дієслівних фразеологізмів (в українській – 60 ФО, в англійській – 40 ФО, в новогрецькій – 60 ФО) та ад'єктивних (прислівникових) фразеологізмів (в українській – 46 ФО, в англійській – 40 ФО, в новогрецькій – 26 ФО).

Проведене дослідження привело нас до розуміння того, що проблема ФО з негативною конотацією на позначення рис характеру людини надзвичайно широка і багатогранна, і ми в своїй роботі лише намітил шляхи для подальших, більш фундаментальних, розробок. Перспективним напрямом для подальших досліджень нам вважається простеження

походження негативних ФО, що позначають риси характеру людини, дослідження засобів поповнення фразеологічного фонду та залучення до зіставного аналізу ФО з негативною конотацією, які виражають негативну оцінку, інших мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова. Фразеологія: навч. посіб. для філологічних факультетів університетів. 2-ге вид., доп. і перероб. Харків: Вища школа. Вид-во при ХДУ, 1988. 134с.
2. Авксентьев Л.Г. Фразеологічна одиниця як предмет фразеології та її основні ознаки. *Мовознавство*. 1979. №5. С. 13 – 17.
3. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків: Вид-во при Харк. держ. унчгі, 1987. 137 с.
4. Алехина А.И. Идиоматика современного английского языка. Минск: Выш. Школа, 1982. 279 с.
5. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1963. 208 с.
6. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 288с.
7. Антрушина Г.Б., Афанасьева О.В., Морозова Н.Н. Лексикология английского языка: Учебное пособие для студентов. Москва: Дрофа, 1998. 351 с.
8. Аркадьев П.М., Крейдлин Г.Е., Летучий А.Б. Семиотическая концептуализация тела и его частей. *Вопросы языкознания*. 2008. №6. С. 78 – 97.
9. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка (на англ. яз.): Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Высш. шк., 1986. 295 с.
10. Арсентьева Е. Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц: (На материале фразеологических единиц, семантически ориентированных на человека в английском и русском языках). Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1989. 132 с.
11. Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц.

- Казань: Издательство Казанского университета, 1989. 130 с.
12. Балли Ш. Английская стилистика (пер. с англ. К.А. Долинина). Москва, 1961. 407 с.
  13. Белявская Е.Г. Семантика слова. Москва, 2004. 391 с.
  14. Бенькевич Г.А. Концепт ЗДОРОВ'Я в латинській фразеології. *Актуальні проблеми прикладної лінгвістики*. 2014. Вип. 1. С. 12-17.
  15. Білоноженко В.М. Словник фразеологізмів української мови. Київ: Наукова думка, 2003. 787 с.
  16. Бондаренко С.М. Беседы о грамотности. Москва: 1997, 490 с.
  17. Булаховский Л.А. Курс русского литературного языка. Киев: 2001. 671 с.
  18. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва: Русские словари, 1997. 416 с.
  19. Винниченко С. Конотація як компонент значення: На матеріалі українських, польських та англійських фразеологічних одиниць з компонентом вода. *Проблеми слов'янознавства: Збірник наукових праць*. 2005 . Вип. 55. С.197–211.
  20. Виноградов В.В. Лексикология и лексикография: избранные труды. Москва: Наука, 1977. 312 с.
  21. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. 2–е испр. изд. Москва: Наука, 1972. 639 с.
  22. Гайдарова З.Т. Антропоцентризм в идиоматической картине мира лезгинского, русского, английского и немецкого языков: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Махачкала, 2010. 27 с.
  23. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ, 1985. 360 с.
  24. Голод О.Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2001. 18 с.

25. Голуб И.Б. Стилистика русского языка. Москва: Рольф; Айрис–пресс, 1997. 448 с.
26. Гоноболин Ф.Н. Психология. Москва: Просвещение, 1973. 240 с.
27. Грозьян Н.Ф. Фразеологічна мікросистема «поведінка людини» в українській мові (структурно–граматичний аспект) *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2012. Том 25 (64) №1. Часть №2. С.355–362.
28. Грозьян Н.Ф. Фразеологічна мікросистема «поведінка людини» в українській мові (ідеографічний і аксіологічний аспекти): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. 20 с.
29. Демський М. Українські фраземи й особливості їх творення. Львів: Просвіта, 1994. 62 с.
30. Жуков В. Семантика фразеологических оборотов. Москва, 1978. 160 с.
31. Іщенко Н.Г. Оцінний компонент лексичного значення слова. *Філологічні трактати*. 2010. №3. С.47–50.
32. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва: Гнозис, 2002. 330 с.
33. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва: Наука, 1987. 263 с.
34. Квасюк И.И. Структура и семантика отрицательно–эмотивной лексики (на материале разных частей речи англ. языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.24. Москва, 1984. 28 с.
35. Ковалевская А.В. Пейоративные наименования лица в немецкой фразеологии: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2008. 23 с.
36. Коваленко Е.В: Языковая актуализация пейоративной оценки (на материале английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.047. Барнаул, 2006. 17 с.

37. Колеснікова І. Є. Фразеологічна мікросистема «риси характеру людини» в українській та англійській мовах (ідеографічний аспект) : автореф. дис. ... канд. філол. Наук: 10.02.17. Сімферополь, 2010. 20 с.
38. Кон И.С. К проблеме национального характера. *История и психология*. Москва, 1971. С. 122–158
39. Красных В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации. Москва: ИТДГК „Гнозис”, 2001. 270 с.
40. Крысько В.Г. Этническая психология. Москва: Академия, 2008. 320 с.
41. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигматического анализа. Язык и наука конца 20 века. Москва, 1995. С. 144 – 238.
42. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. 4–е изд., перераб. и доп. / лит. ред. М.Д. Литвинова. Москва: Рус. яз., 1984 944 с.
43. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. 2–е изд., перераб. Москва: Феникс, 1996. 381 с.
44. Курикалова Н.М. Фразеологическая номинация явлений внутренней жизни человека (на материале современного английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Киев, 1985. 24 с.
45. Лескина С.В. Русские и английские фразеологические единицы с пейоративной окрашенностью как отражение лингвокультурологической составляющей языковой картины мира через вербализацию концепта «мораль». *Филологические науки. Вопросы теории и практики Научно–теоретический и прикладной журнал*. Тамбов: Изд–во «Грамота», 2009. №1 (3). С. 122–124.
46. Лескина С.В. Эмоциональность, оценочность и экспрессивность как внутрилингвистические категории, способствующие созданию прагматического эффекта пейоративности русских и английских фразеологизмов. *Фразеологизм в тексте и текст во фразеологизме*

- (*Четвёртые Жуковские чтения*): материалы международного научного симпозиума. (г. Великий Новгород 4–6 мая 2009 г.) Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава мудрого, 2009. С. 182–185.
47. Лескина С.В. Пейоративность как эмоционально–экспрессивная категория (на примере фразеологизмов в русском и английском языках). *Альманах современной науки и образования*. Тамбов: «Грамота», 2009. № 2 (21): Языкознание и литературоведение в синхронии и диахронии и методика преподавания языка и литературы: В 3–х ч. Ч. 1. С. 78–80.
48. Лескина С.В. Категория пейоративности в русском и английском языках в аспекте лингвокультурологического сопоставления (на материале фразеологических единиц): автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Челябинск, 2010. 41 с.
49. Лескина С.В. Русские и английские пейоративные фразеологизмы как единицы языка, демонстрирующие особенности менталитетов. *Materiály V mezinárodní vědecko-praktické conference «Nastolení moderní vědy - 2009»*. - Dfl 7. Filologické vědy. Filosofie: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. - Stran. 14-17.
50. Літвінова М.М. Відображення рис характеру людини засобами мови (на матеріалі німецької мови). *Семантика, синтактика, прагматика мовленнєвої діяльності*: матеріали всеукр. наук. конф. – Львів: Літопис, 1999. С. 67–71.
51. Літвінова М.М. Внутрішня структура фразеосемантичного поля «рис характеру людини» (на матеріалі німецької мови). *Вісник Луганського держ. пед. ун–ту. Іноземна філологія*. 2001. № 7. С. 75–81.
52. Лукьянова Н.А. Экспрессивная лексика разговорного употребления (проблемы семантики). Новосибирск: Наука, 1986. 230с.
53. Львовичкіна А.М. Етнопсихологія: Навч. пос. для студ. ВНЗ. Київ: МАУП, 2002. 144с.

54. Мокиенко В.М. Загадки русской фразеологии. Серия: Русская словесность. Москва: Изд-ва: Азбука-классика, Авалонь, 2005. 256 с.
55. Никитин В.А. Опыт компонентного анализа лексико-семантического поля имен прилагательных со значением «характер человека». Лексико-фразеологические исследования русского языка. Сборник научных трудов. Фрунзе: КГУ, 1981. С. 37–58.
56. Ніколенко А.Г. Лексикологія англійської мови. Вінниця: Нова книга, 2007. 528 с.
57. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник. Київ: Рад. шк., 1991. 400 с.
58. Постоечко И.А. Сопоставительный анализ ситуации несогласия / отказа в русской и английской речевой культуре. *Язык как структура и социальная практика: межвуз. сб. науч. тр.* Хабаровск, 2002. Вып. 3. С.80–86.
59. Прокопченко А. В. Диференційні ознаки категорій експресивності, емотивності та оцінності. *Взаємодія одиниць мови та мовлення: комунікативно-когнітивний, соціокультурний, перекладознавчий і методичний аспекти*: матеріали між нар. наук.-практ. конф. (м. Київ 28 березня 2014 р.). Київ: НТУУ «КПІ», 2014. С. 45–48
60. Райхштейн А.Д. К вопросу о структурно-семантической и функционально-семантической характеристике словесных комплексов. Москва: Высшая школа, 1982. С.75 – 89.
61. Сафонова Л.В. О лингвистической сущности пейоративности в лексике. Теория и методы лексикологических исследований: сб. науч. тр. Ленинград: Изд-во ЛГПИ им. А.И.Герцена, 1985. С. 52–58.
62. Слабоуз В.В. Антропоцентрический подход к описанию языка. *Севастопольский национальный технический университет Вестник СевГТУ*. 2005. Вып. 65. С. 189–195.

63. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: Учебник для вузов: 4–е изд., испр. и доп. Москва: Аспект Пресс, 2009. 368 с.
64. Сусов И.П. Семиотика и лингвистическая прагматика. Язык, дискурс, личность. Тверь: Тверский гос. ун–т, 1990. С. 125–133.
65. Тарануха Т. Фразеологічні одиниці на позначення рис характеру людини з компонентами-соматизмами в українській та німецькій мовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2017. Вип. 27(1). С. 175-179.
66. Таценко Н.В. Теоретичні засади антропоцентризму мовних інновацій. *Вісник Житомирського держ. Ун-ту ім. І. Франка*. 2006. Вип. 28. С. 208–211.
67. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва: Наука, 1986. 141с.
68. Теплов Б.М. Психология. Москва: Учпедгиз, 1953. 216 с.
69. Трибуханчик А.Н. Становление и развитие фразеосемантического поля «богатство–бедность» человека в английском языке: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 1989. 289 с.
70. Удовиченко Т.М. Предмет фразеології та семантичні типи фразеологізмів. *Українська мова та література в школі*. 1965. №2. С. 20 – 24.
71. Ужченко Т.Г. Значення фразеологізму. Походження фразеологізмів. Дидактичний матеріал з української мови. Лексика і фразеологія. Київ: Либідь, 1995. С. 184 – 218.
72. Ужченко В.Д., Авксентьев Л.Г. Українська фразеологія. Харків: Основа, 1990. 167 с.
73. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.
74. Харченко В.К. Экспрессивность, эмоциональность, оценочность и образность как категории лингвостилистики. Стили языка и стили речи

- как явление функционально–речевой дифференциации: краткое содерж. докл. и сообщ. на всесоюз. координац. совещ. Орджоникидзе, 1983. С. 38 – 40.
75. Цоллер В.Н. Соотношение категорий экспрессивности, эмотивности и оценочности в структуре лексического значения. *Научные ведомости БГУ*. 1998. №2. С. 43–54.
76. Чайковська Є.Ю. Поняття «емотивність» та «експресивність» у мові науки. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. Київ: Логос, 2012. С. 279–287.
77. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка: учеб. пособие для вузов по спец. «Русский язык и литература». 4–е., изд., испр. и доп. Санкт-Петербург: Специальная Литература, 1996. 192 с.
78. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико–семантической системе языка. Москва, 2007. 192 с.
79. Шаховский В.И. Проблема разграничения экспрессивности и эмотивности как семантических категорий лингвостилистики. *Проблемы семасиологии и лингвостилистики*. 1975. Вып. 2. С.3–25.
80. Шуткина Л.Н. ИмPLICITное отрицание в английской фразеологии: сб. науч. тр. Москва: Изд–во Моск. пед. ин–та ин. яз., 1987. Вып. 287. С. 92–99.
81. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α., Ευθυμίου Α. Οι στερεότυπες εκφράσεις και η διδακτική της Νέας Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Αθήνα: Πατάκης, 2006. 136 σ.
82. Αναστασιάδη–Συμεωνίδη Α. Σημειώσεις λεξικολογίας. Θεσσαλονίκη: Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, 1986. 38 σ.
83. Μερακλής Μ.Γ. Παροιμίες ελληνικές και των άλλων βαλκανικών λαών (συγκριτική έκδοση). Αθήνα: Πατάκη, 1985. 205 σ.
84. Πατρουνόβα Ο.Β. Σύντομο ελληνο–ρωσικό λεξικό ιδιωματικών εκφράσεων. Αθήνα: Επτάλοφος, 1998. 366 σ.

85. Συμεωνίδης Χ.Π. Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία. Θεσσαλονίκη: Κώδικας, 2000. σ. 122.
86. Τότσκας Φ. Ελληνικές παροιμίες. Ιωάννινα: Μπαρμπουνάκη, 1989. 201σ.
87. Χέλμη Ε.Κ. Ο όρος «ιδιωματική έκφραση» στην ελληνική και την ισπανική γλώσσα. ΕΛΕΤΟ 8ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία». Αθήνα, 2011. Σ. 351–357.
88. Χιώτη Α.Ν. Οι παγιωμένες εκφρασεις της νεας ελληνικης: ιστορικη διασταση, ταξινομηση και στερεοτυπικοτητα: διδακτορικη διατριβη. Θεσσαλονίκη, 2010. 325 σ.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зведена таблиця рис характеру з пейоративною конотацією

Риси характеру	Кількість ФО		
	Українська мова	Новогрецька мова	Англійська мова
Байдужість	6	12	10
Балакучість	11	9	13
Божевілья	-	17	16
Боягузтво	7	7	6
Дурість	52	37	49
Жадібність	8	14	6
Жорстокість	8	2	4
Замкнутість	-	-	4
Запальність	8	1	6
Зарозумілість	8	8	9
Злостивість	1	12	5
Легковажність	4	3	6
Лихослів'я	9	5	2
Лицемірність	13	11	17
Лінь	20	14	11
Мовчазність	3	3	12
Надокучливість	3	5	8
Нахабність	2	4	2
Недовірливість	1	1	1
Неуважність	1	2	1
Нікчемність	8	16	9

Підлість, підступність	15	26	44
Про жінок (культурологічні особливості)	-	1	6
Про чоловіків	-	2	7
Складний характер	1	2	3
Слабохарактерність	10	1	9
Улесливість	1	-	5
Упертість	9	10	3
Хвалькуватість	2	4	1
Хитрість	19	10	9
Усього	230	239	283

**Кількісний аналіз пейоративних ФО на позначення рис характеру в
новогрецькій мові**

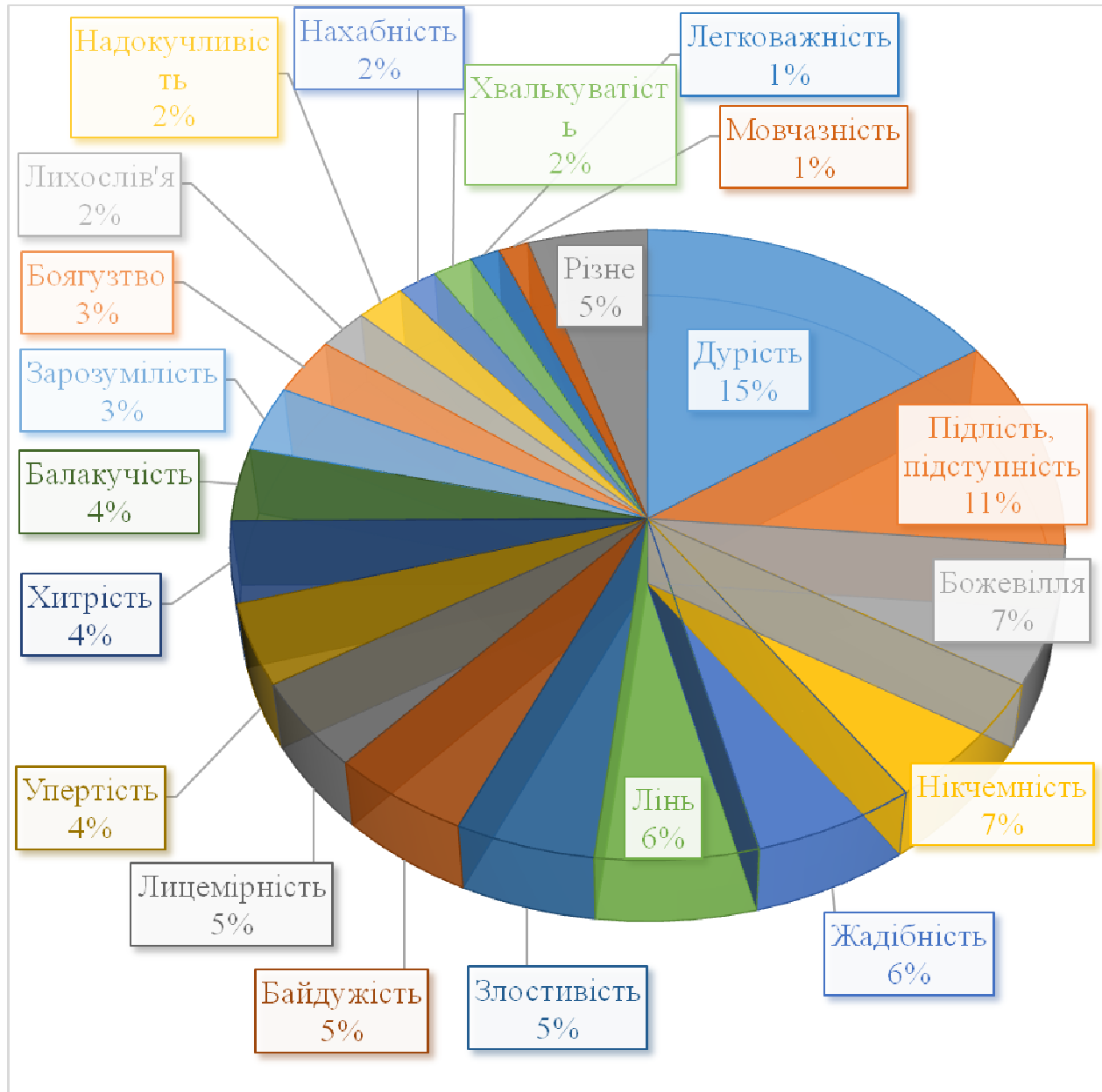
№	Риси характеру	Кількість
1.	Дурість	37
2.	Підлість, підступність	26
3.	Божевілля	17
4.	Нікчемність	16
5.	Жадібність	14
6.	Лінь	14
7.	Злостивість	12
8.	Байдужість	12
9.	Лицемірність	11
10.	Упертість	10
11.	Хитрість	10
12.	Балакучість	9
13.	Зарозумілість	8
14.	Боягузтво	7
15.	Лихослів'я	5
16.	Надокучливість	5
17.	Нахабність	4
18.	Хвалькуватість	4
19.	Легковажність	3
20.	Мовчазність	3
21.	Жорстокість	2
22.	Неуважність	2
23.	Про чоловіків	2
24.	Складний характер	2

25.	Запальність	1
26.	Недовірливість	1
27.	Про жінок (культурологічні особливості)	1
28.	Слабохарактерність	1

Додаток Б.2

**Діаграма кількісного аналізу ФО з пейоративною конотацією
на позначення рис характеру в новогрецькій мові**

Додаток В.1

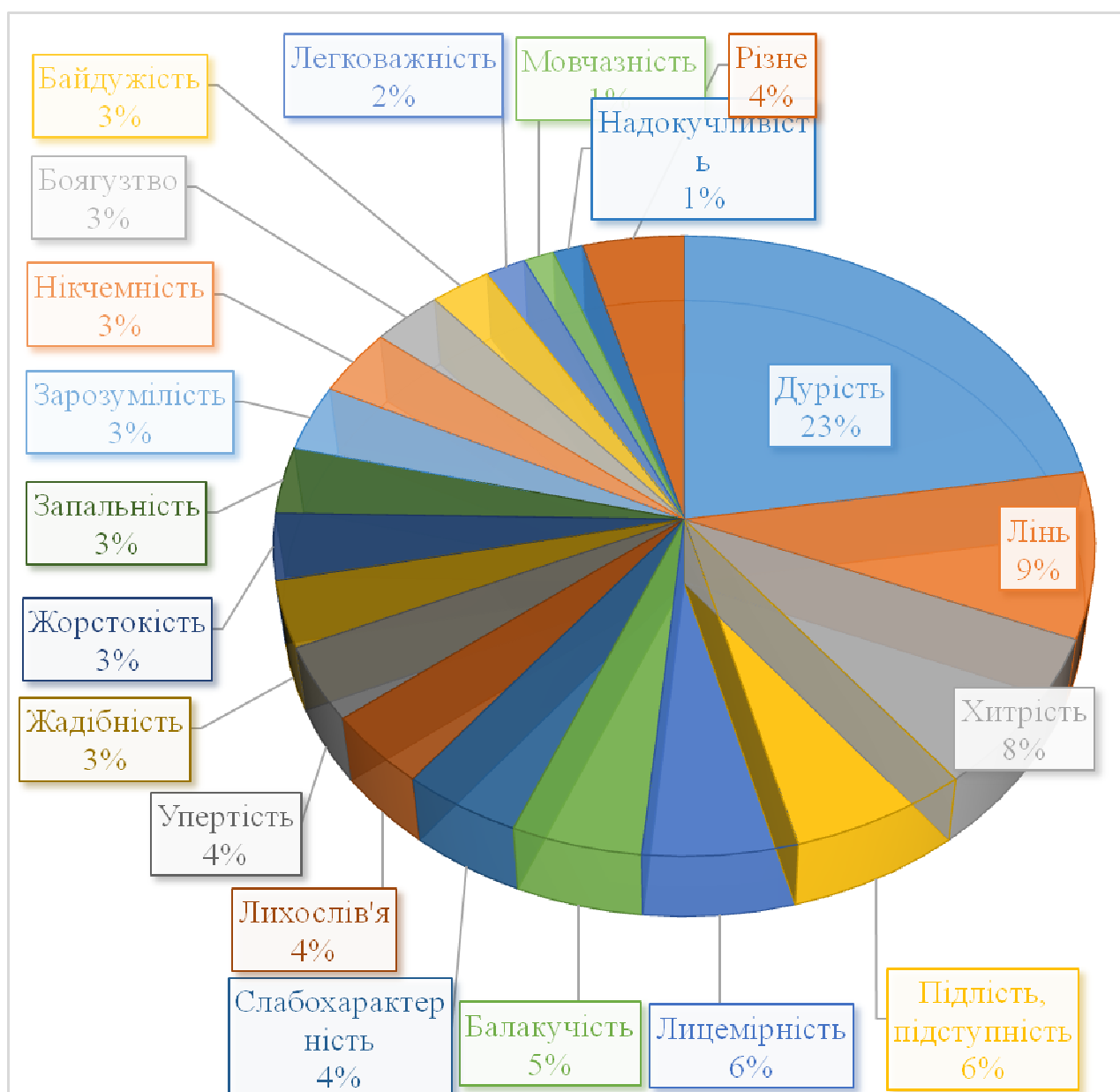
Кількісний аналіз пейоративних ФО на позначення рис характеру в українській мові

№	Риси характеру	Кількість
1.	Дурість	52
2.	Лінь	20
3.	Хитрість	19
4.	Підлість, підступність	15
5.	Лицемірність	13
6.	Балакучість	11
7.	Слабохарактерність	10
8.	Лихослів'я	9
9.	Упертість	9
10.	Жадібність	8
11.	Жорстокість	8
12.	Запальність	8
13.	Зарозумілість	8
14.	Нікчемність	8
15.	Боягузтво	7
16.	Байдужість	6
17.	Легковажність	4
18.	Мовчазність	3
19.	Надокучливість	3
20.	Нахабність	2
21.	Хвалькуватість	2
22.	Злостивість	1
23.	Недовірливість	1

24.	Неуважність	1
25.	Складний характер	1
26.	Улесливість	1

Додаток В.2

**Діаграма кількісного аналізу ФО з пейоративною конотацією
на позначення рис характеру в українській мові**

Додаток Г.1

**Кількісний аналіз пейоративних ФО на позначення рис характеру в
англійській мові**

№	Риси характеру	Кількість
1.	Дурість	49
2.	Підлість, підступність	44
3.	Лицемірність	17
4.	Божевілля	16
5.	Балакучість	13
6.	Мовчазність	12
7.	Лінь	11
8.	Байдужість	10
9.	Зарозумілість	9
10.	Нікчемність	9
11.	Слабохарактерність	9
12.	Хитрість	9
13.	Надокучливість	8
14.	Про чоловіків	7
15.	Боягузтво	6
16.	Жадібність	6
17.	Запальність	6
18.	Легковажність	6
19.	Про жінок	6
20.	Злостивість	5
21.	Улесливість	5
22.	Жорстокість	4

23.	Замкнутість	4
24.	Складний характер	3
25.	Упертість	3
26.	Лихослів'я	2
27.	Нахабність	2
28.	Недовірливість	1
29.	Неуважність	1
30.	Хвалькуватість	1

**Діаграма кількісного аналізу ФО з пейоративною конотацією
на позначення рис характеру в англійській мові**

